

**UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA**

MAGISTRSKO DELO

EMA VERTAČNIK

UNIVERZA V LJUBLJANI
EKONOMSKA FAKULTETA

MAGISTRSKO DELO
ANALIZA CEN ZAČETNIH REVIZIJSKIH POSLOV V SLOVENIJI

Ljubljana, november 2015

EMA VERTAČNIK

IZJAVA O AVTORSTVU

Spodaj podpisana Ema Vertačnik, študentka Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, izjavljam, da sem avtorica magistrskega dela z naslovom Analiza cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji, pripravljenega v sodelovanju s svetovalko doc. dr. Majo Zaman Groff.

Izrecno izjavljam, da v skladu z določili Zakona o avtorskih in sorodnih pravicah (Ur. l. RS, št. 21/1995 s spremembami) dovolim objavo magistrskega dela na fakultetnih spletnih straneh.

S svojim podpisom zagotavljam, da

- je predloženo besedilo rezultat izključno mojega lastnega raziskovalnega dela;
- je predloženo besedilo jezikovno korektno in tehnično pripravljeno v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, kar pomeni, da sem
 - poskrbela, da so dela in mnenja drugih avtorjev oziroma avtoric, ki jih uporabljam v magistrskem delu, citirana oziroma navedena v skladu z Navodili za izdelavo zaključnih nalog Ekonomske fakultete Univerze v Ljubljani, in
 - pridobila vsa dovoljenja za uporabo avtorskih del, ki so v celoti (v pisni ali grafični obliki) uporabljena v tekstu, in sem to v besedilu tudi jasno zapisala;
- se zavedam, da je plagiatorstvo – predstavljanje tujih del (v pisni ali grafični obliki) kot mojih lastnih – kaznivo po Kazenskem zakoniku (Ur. l. RS, št. 55/2008 s spremembami);
- se zavedam posledic, ki bi jih na osnovi predloženega magistrskega dela dokazano plagiatorstvo lahko predstavljalo za moj status na Ekonomski fakulteti Univerze v Ljubljani v skladu z relevantnim pravilnikom.

V Ljubljani, dne 1.12.2015

Podpis avtorice: Ema Vertačnik

KAZALO

UVOD.....	1
1 CENE REVIZIJSKIH STORITEV	4
1.1 Trg revizijskih storitev	5
1.2 Dejavniki cen revizijskih storitev	8
1.2.1 Velikost naročnika	8
1.2.2 Kompleksnost naročnika	9
1.2.3 Velikost revizijske družbe	9
1.2.4 Panoga naročnika.....	10
1.2.5 Tveganje	10
1.2.6 Povezava med revizijskimi in nerevizijskimi storitvami.....	11
1.3 Cene revizijskih storitev v Sloveniji	12
1.3.1 Določanje cen revizijskih storitev v Sloveniji.....	12
1.3.2 Dejavniki, ki vplivajo na določanje cen v Sloveniji.....	16
2 CENE ZAČETNIH REVIZIJSKIH POSLOV	17
2.1 Dejavniki, ki vplivajo na zamenjavo revizorja	17
2.1.1 Cena revidiranja.....	18
2.1.2 Zamenjava managementa	19
2.1.3 Kakovost revizije in velikost revizijske družbe.....	19
2.1.4 Mnenje revizorja.....	20
2.2 »Lowballing« oziroma nižanje cen ob začetnih revizijskih poslih.....	21
2.2.1 Nižanje cen začetnih revizijskih poslov in kakovost revizije.....	24
2.2.2 Nižanje cen začetnih revizijskih storitev in neodvisnost.....	25
2.3 Prisotnost nižanja cen začetnih revizijskih poslov po svetu	26
3 EMPIRIČNA RAZISKAVA ZAČETNIH CEN REVIZIJSKIH POSLOV V SLOVENIJI	29
3.1 Predstavitev hipoteze raziskave	29
3.2 Opis vzorca in metodologija zbiranja podatkov	30

3.3	Predstavitev modela in analiza cen začetnih revizijskih poslov	31
3.4	Analiza rezultatov raziskave.....	32
3.4.1	Opisna statistika	33
3.4.2	Analiza postavljene hipoteze s pomočjo korelacije	37
3.4.3	Analiza hipoteze s pomočjo T-testa	41
3.4.4	Analiza hipoteze s pomočjo regresijske analize.....	43
3.5	Povzetek ugotovitev analize	46
	SKLEP.....	49
	LITERATURA IN VIRI	51

KAZALO TABEL

<i>Tabela 1: Število revizijskih družb po posameznih državah članicah EU</i>	<i>6</i>
<i>Tabela 2: Smernice cen revizijskih storitev v Sloveniji</i>	<i>13</i>
<i>Tabela 3: Povprečne cene revizijskih storitev na milijon evrov prihodka v EU</i>	<i>15</i>
<i>Tabela 4: Dejavniki, ki so vplivali na zamenjavo revizijske družbe, in število raziskav, v katerih je bil dejavnik zaznan kot pomemben.....</i>	<i>18</i>
<i>Tabela 5: Povzetek rezultatov raziskav o nižanju cen začetnih revizijskih storitev.....</i>	<i>27</i>
<i>Tabela 6: Prisotnost nižanja cen začetnih revizijskih poslov po svetu na podlagi objavljenih raziskav.....</i>	<i>28</i>
<i>Tabela 7: Opisna statistika za številske spremenljivke</i>	<i>34</i>
<i>Tabela 8: Pearsonova korelacijska matrika, ki kaže povezanost spremenljivk (n=326)....</i>	<i>39</i>
<i>Tabela 9: Opisna statistika (T-test).....</i>	<i>42</i>
<i>Tabela 10: Izračun multiple korelacije</i>	<i>43</i>
<i>Tabela 11: Analiza variance (ANOVA).....</i>	<i>43</i>
<i>Tabela 12: Povzetek regresijske analize (model 1).....</i>	<i>44</i>
<i>Tabela 13: Povzetek regresijskega modela s spremenljivkami, ki imajo statistično pomemben vpliv na LAF.....</i>	<i>45</i>
<i>Tabela 14: ANOVA.....</i>	<i>45</i>
<i>Tabela 15: Povzetek regresijske analize (model 2).....</i>	<i>46</i>

KAZALO SLIK

<i>Slika 1: Opisna statistika kategorične spremenljivke, ki se nanaša na podano mnenje revizorja.....</i>	<i>35</i>
<i>Slika 2: Kategorična spremenljivka, ki prikazuje, koliko preučevanih opazovanih enot so revidirale revizijske družbe iz skupine Big 4</i>	<i>36</i>
<i>Slika 3: Kategorična spremenljivka, ki prikazuje zamenjave revizorjev v opazovanem obdobju</i>	<i>37</i>

UVOD

Na trgu revizijskih storitev deluje močna konkurenca. V konkurenčnih razmerah se revizijske družbe trudijo pridobiti čim več naročnikov, kar posledično pripelje do nižanja cen začetnih revizijskih poslov (ang. lowballing). Takšno nižanje cen pri začetnih revizijskih poslih ni prisotno le v Sloveniji, ampak po celem svetu, kar kaže precej raziskav. Prve raziskave, ki so pokazale omenjen pojav, so bile objavljene že pred več kot 30 leti.

Že Butterworth in Houghton (1995) sta v svojem članku omenjala Turpena, ki je v svoji študiji ugotovil, da se cene revizijskih storitev pri menjavi revizorja zmanjšajo za 25 %. Ker na to temo pri nas še ni bilo narejene raziskave, sem se odločila, da bom v magistrski nalogi analizirala cene začetnih revizijskih poslov v Sloveniji.

Do revizorjeve dileme o tem, kakšno ceno določiti ob začetnem revizijskem poslu, pride, ko se v nekem podjetju prvič izvaja obvezna revizija računovodskih izkazov ali ko se neko podjetje odloči za zamenjavo revizorja. Butterworth in Houghton (1995) sta v svojem članku preučevala dejavnike, ki najpogosteje vodijo do menjave revizijske družbe, in med njimi omenjata kakovost revizijske storitve, izraženo revizorjevo mnenje, cene revizijskih storitev, prepoved izvajanja revizijskih storitev s strani revizijskih družb, ki za naročnike opravljajo tudi nerevizijske storitve, ter panogo naročnika. Revizijske družbe so namreč pogosto specializirane za izvajanje revizij za podjetja, ki delujejo v določeni panogi – takšna specializacija vodi k višji kakovosti revizijskih storitev, posledično pa običajno tudi k višji ceni teh storitev.

Z menjavo revizorjev se je ukvarjalo tudi svetovalno podjetje Oxera (2006), ki je v študiji ugotovilo, da je stopnja zamenjave revizorjev podjetij, ki kotirajo na borzi, v Združenem kraljestvu nizka. Kljub temu so se nekatera podjetja odločila za zamenjavo revizorja. Najpogostejši razlog za zamenjavo revizorjev v Združenem kraljestvu je bila cena revizijske storitve in nezadovoljstvo s kakovostjo revizije (Beattie & Fearnley, 1995).

V Sloveniji je področje cen revizijskih storitev preučeval Skitek (2011), ki trdi, da je tu prisotna močna konkurenca med revizijskimi družbami, ki pa je predvsem cenovna. To je najpogostejši razlog, da naročnik zamenja revizijsko družbo. Skitek (2011) poudarja, da je s prvim revidiranjem naročnika povezana porast stroškov za revizijsko družbo in je zato revizijsko podjetje bolj izpostavljeno tveganju izgube pri posameznem revizijskem poslu kot podjetje, ki z istim naročnikom sodeluje že več let.

Kljub dejstvu, da prva revizija pri naročniku od revizorja zahteva več vloženega napora (seznanjanje s poslovanjem naročnika, njegovim poslovnim okoljem in tveganji, specifično zakonodajo, izbranimi računovodskimi usmeritvami in drugimi posebnostmi, odgovornim osebjem in vzpostavljanjem interne komunikacije, če naštejemo le nekaj razlogov), raziskave na področju preučevanja cen začetnih revizijskih poslov običajno pokažejo, da se cene revizijskih storitev ob menjavi revizijske družbe znižajo (Sankaraguruswamy & Whisenant, 2009; Abdul Wahab & Zain, 2013; Craswell & Francis, 1999; Deis & Giroux, 1996; Ghosh & Lustgarten, 2005; Peel, 2013; Huang, Raghunandan & Rama, 2009).

Začetni revizijski posli torej pogosto prinašajo dodaten napor revizorju in s tem višje stroške začetne revizije. Tako imenovano postavljanje nizkih cen začetnih revizijskih poslov (ang. *lowballing*) pomeni, da v upanju, da se bo nastala izguba nadomestila v prihodnje, revizijske družbe ponujajo neobičajno nizke cene za začetne revizijske posle (Abdul Wahab & Zain, 2013, str. 736). Zaradi pričakovanih prihodnjih donosov (pogosto imenovanih tudi »kvazi rente«, *angl.: quasi rents*) pa je lahko ogrožena revizorjeva neodvisnost, saj je revizor finančno odvisen od naročnika in se ga zaradi bodočih denarnih tokov, ki bodo pritekali pri naslednjih revizijah, trudi obdržati tudi v prihodnje (Huang et al., 2009, str. 172). Vendar obstaja možnost, da se začetni stroški revizije tudi v prihodnje ne zaračunajo naročniku revizije, kar pa privede do zmanjšanja revizorjevega obsega dela in posledično do slabše kakovosti revizije (Abdul Wahab & Zain, 2013, str. 736). Ogroženo neodvisnost revizorja omenjata tudi Butterworth in Houghton (1995), ki trdita, da do nje lahko pride zaradi nižanja cen začetnih revizijskih poslov, s tem pa lahko pride tudi do kršenja etičnih načel.

Poleg ogrožene neodvisnosti revizorja, ki lahko nastane zaradi nižanja cen začetnih revizijskih poslov, Butterworth in Houghton (1995) v svojem članku omenjata še nekaj slabosti, ki lahko nastanejo s prej omenjenim nižanjem cen. Menita, da je takšno postavljanje cen neracionalno in slabi ugled revizijske stroke, saj lahko nižanje cen pripelje do nekakovostnih revizijskih poročil, ki bi lahko škodila zunanjim uporabnikom računovodskih izkazov.

Glavni namen magistrskega dela je z empirično analizo, ki bo temeljila na javno dostopnih sekundarnih podatkih, raziskati področje nižanja oziroma višanja cen revizijskih poslov pri menjavi revizorja v Sloveniji. Ker na temo cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji še ni bilo narejene raziskave in ker je ta tema po svetu v primerjavi s Slovenijo že zelo raziskana, bom z analizo prispevala k razširitvi poznavanja cen revizijskih storitev v Sloveniji.

Da bi dosegla pričakovan namen, sem si za cilje magistrskega dela določila naslednje:

- predstaviti dejavnike, ki vplivajo na zamenjavo revizorja,
- predstaviti dejavnike, ki vplivajo na oblikovanje cen revizijskih storitev,
- predstaviti že obstoječo teorijo o nižanju cen začetnih revizijskih poslov,
- predstaviti izsledke že obstoječih raziskav na temo nižanja cen začetnih revizijskih poslov po svetu,
- opredeliti trg revizijskih storitev v Sloveniji,
- predstaviti zakonske podlage za postavljanje cen revizijskih storitev v Sloveniji,
- prikazati rezultate empirične raziskave na področju nižanja oziroma višanja cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji.

Temeljno raziskovalno vprašanje mojega magistrskega dela je: Ali v Sloveniji menjava revizorja vodi k nižjim ali višjim cenam začetnih revizijskih poslov?

Iz postavljenega raziskovalnega vprašanja bom tekom magistrskega dela razvila tudi hipotezo, ki jo bom v empiričnem delu tudi preizkusila.

Magistrsko delo bo temeljilo na teoretičnem in empiričnem metodološkem konceptu. Podatke za teoretični del bom zbirala na osnovi metode zbiranja iz sekundarnih virov podatkov iz pretežno tuje in nekaj domače znanstvene in strokovne literature, člankov in objavljenih raziskav na temo cen začetnih revizijskih poslov. Na to teorijo se bom oprla pri raziskavi o cenah začetnih revizijskih poslov v Sloveniji.

Empirični del magistrskega dela bo predstavljala raziskava, ki bo zasnovana na analizi javno dostopnih podatkov. Podatke za analizo bom pridobila iz letnih poročil gospodarskih družb in drugih javno objavljenih podatkov, ki so dostopni na spletni strani Agencije za javnopravne evidence in storitve (AJPEŠ-a) in drugih spletnih straneh. Iz prej omenjenih letnih poročil podjetij bom pridobila podatke o zamenjavi revizorja, cenah revizijskih storitev, nazivu revizijskih družb in velikosti revidiranega podjetja. V vzorec bom zajela 100 gospodarskih družb, ki so v obdobju 2011–2013 zamenjale revizijsko družbo, in 100 gospodarskih družb, ki v obdobju 2011–2013 niso zamenjale revizijske družbe. Zbrane podatke bom analizirala s statističnim programom.

Magistrsko delo bo sestavljeno iz treh poglavij. V prvih dveh poglavjih bom predstavila teorijo raziskovane teme magistrskega dela, tretje poglavje pa bo zajemalo empirični del raziskave.

V prvem poglavju bom predstavila dejavnike, ki vplivajo na postavljanje cen revizijskih storitev. V tem poglavju bom opisala tudi trg revizijskih storitev v Sloveniji in osnovne podlage za postavljanje cen revizijskih storitev v Sloveniji.

V drugem poglavju bom najprej opisala dejavnike, ki vplivajo na zamenjavo revizorja, nato pa bom pregledala in povzela dosedanje študije o cenah začetnih revizijskih poslov (ang. lowballing), pri čemer bom izpostavila ogroženo neodvisnost revizorja. V zadnjem delu tega poglavja bom povzela raziskave o prisotnosti nižanja cen začetnih revizijskih poslov po svetu.

Tretje poglavje bo zajemalo empirični del magistrskega dela. Na podlagi obstoječe literature bom razvila temeljno hipotezo raziskave. Sledil bo opis vzorca in metodologija zbiranja podatkov. Nato bodo predstavljeni rezultati empirične raziskave, ki bodo vsebovali analizo cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji. Nato pa bom povzela in izpostavila najpomembnejše rezultate raziskave.

Magistrsko delo bom končala s sklepom, v katerem bom podala glavne ugotovitve mojega magistrskega dela.

1 CENE REVIZIJSKIH STORITEV

Na trgu revizijskih storitev obstaja močna konkurenca revizijskih družb, ki ponujajo revizijske storitve, kot so na primer revidiranje letnih računovodskih izkazov, storitve izrednih revizij, različnih svetovanj, kot sta davčno in finančno svetovanje.

Revizijske družbe se na zelo koncentriranem trgu revizijskih storitev trudijo pridobiti nove naročnike in obdržati stare, pri tem pa je pomembno, da so revizijske družbe med seboj konkurenčne, tako v kakovosti opravljanja revizije kot tudi v ceni. Glede na to, da se večini naročnikov revizijskih storitev zdi cena revizijske storitve zelo pomembna, morajo revizijske družbe postavljati cene, ki bodo privlačne naročnikom.

V nadaljevanju se bomo osredotočili na postavljanje cen revizijskih storitev, ki jih opravljajo revizijske družbe. Pri tem bomo najprej predstavili trg revizijskih storitev v svetu in trg revizijskih storitev v Sloveniji, zakonska določila, ki jih morajo upoštevati revizijske družbe pri postavljanju cen revizijskih storitev v Sloveniji, in dejavnike, ki vplivajo na postavljanje cen revizijskih storitev. Nato bomo pojasnili, kako je s postavljanjem cen pri začetnih revizijskih poslih, in z analizo ugotovili, ali je nižanje cen začetnih revizijskih poslov prisotno tudi v Sloveniji.

1.1 Trg revizijskih storitev

Trg revizijskih storitev je sestavljen iz večjih in manjših revizijskih družb. Kot večje družbe bomo opredelili družbe, ki spadajo v skupino Big 4, to so štiri največje revizijske družbe, ki so prisotne povsod po svetu. To so družbe: Deloitte, KPMG, Ernst & Young in Pricewaterhouse Coopers.

Le Vourc'h in Morand (2011, str. 6) sta raziskovala koncentracijo revizijskih družb na evropskem trgu, kjer je povprečni tržni delež revizijskih družb skupine Big 4 v segmentu revizijskih naročnikov, katerih vrednostni papirji kotirajo na borzi, 90-odstoten. Manjše revizijske družbe imajo na evropskem trgu revizijskih storitev majhen tržni delež.

Za tako visok tržni delež revizijskih podjetij skupine Big 4 obstajata dva razloga. Prvi razlog so podružnice in povezana podjetja podjetij iz skupin Big 4, kar jim omogoča dobro pokritost trga. Drugi razlog pa so vstopne ovire, s katerimi se srečujejo manjša revizijska podjetja. Manjša revizijska podjetja so omejena na določeno geografsko regijo in nimajo toliko podružnic, da bi lahko pokrila celotno območje, revizijska podjetja skupine Big 4 pa imajo zaradi ugleda in prepoznavnosti na celem evropskem trgu tudi prednost pred manjšimi revizijskimi družbami.

V tabeli 1 predstavljamo število revizijskih družb na trgu revizijskih storitev v posameznih državah članicah EU v določenem letu.

Iz tabele 1 je razvidno, da imata največ revizijskih družb Združeno kraljestvo in Irska, najmanj pa Grčija. Slovenija je ena izmed držav, ki ima glede na ostale države članice EU na trgu revizijskih storitev relativno malo revizijskih družb.

Največji prihodek iz revizijskih storitev v državah članicah Evropske unije so leta 2009 dosegle revizijske družbe iz skupine Big 4, in sicer v Franciji, Nemčiji in Italiji. V Italiji je največji prihodek iz opravljanja revizijske dejavnosti dosegla družba Deloitte, enako je bilo tudi v Belgiji, Avstriji in Grčiji. Na Nizozemskem, v Španiji in na Švedskem je največji prihodek leta 2009 dosegla revizijska družba Pricewaterhouse Coopers, prav tako je bilo v Združenem kraljestvu, na Irskem in Poljskem (Le Vourc'h & Morand, 2011, str. 780–81).

Tabela 1: Število revizijskih družb po posameznih državah članicah EU

Država članica EU	Število revizijskih družb	Leto
Avstrija	378	2010
Belgija	513	2011
Bolgarija	94	2011
Ciper	250	2011
Češka	357	2011
Danska	1835	2010
Estonija	200	2011
Finska	74	2009
Francija	4500	2010
Nemčija	2631	2011
Grčija	24	2011
Madžarska	2000	2011
Italija	321	2006
Latvija	160	2011
Litva	189	2011
Luksemburg	100	2011
Malta	36	2011
Nizozemska	481	2011
Poljska	1804	2011
Portugalska	189	2011
Romunija	851	2010
Slovaška	237	2009
Slovenija	52	2011
Španija	1354	2009
Švedska	125	2009
Združeno kraljestvo in Irska	7843	2011

Vir: J. Le Vourc'h & P. Morand, 2011, str. 72

Zakon o revidiranju (Ur. l. RS, št. 65/2008, 63/13 – ZS-K, v nadaljevanju ZRev-2) določa, da lahko storitve revidiranja opravljajo samo gospodarske družbe, ki imajo sedež v Sloveniji, oziroma pooblaščen revizor, ki samostojno opravlja storitve revidiranja kot svojo dejavnost in je za opravljanje teh storitev pridobil dovoljenje Slovenskega inštituta

za revizijo. Prav tako je z zakonom določeno, da lahko v Sloveniji storitve revidiranja v imenu revizijske družbe opravljajo samo osebe, ki imajo dovoljenje za opravljanje nalog pooblaščenega revizorja in so v delovnem razmerju z revizijsko družbo ali imajo z revizijsko družbo sklenjeno pogodbo ali dogovor o poslovnem sodelovanju. Te osebe smejo izvajanje posameznih postopkov revidiranja poveriti tudi drugim osebam, ki so v delovnem razmerju z revizijsko družbo ali imajo z revizijsko družbo sklenjeno pogodbo ali dogovor o poslovnem sodelovanju, pod pogojem, da je njihovo delovanje skrbno načrtovano in nadzirano.

V letu 2015 v Sloveniji deluje 57 revizijskih družb, ki so vpisane v register revizijskih družb pri Slovenskem inštitutu za revizijo in lahko opravljajo revizijo računovodskih izkazov ter med seboj konkurirajo (Slovenski inštitut za revizijo, 2015). Trg revizijskih storitev v Sloveniji se po evropski klasifikaciji gospodarskih dejavnosti (*ang. Statistical Classification of Economic Activities in the European Community*) ter tej skladni slovenski standardni klasifikaciji dejavnosti – SKD 2008 uvršča v podrazred M69.200. V ta podrazred se prav tako uvrščajo računovodske, knjigovodske storitve in davčno svetovanje (SURS).

V Sloveniji je Salihović (2014) opravila raziskavo o tržni koncentraciji na trgu revizijskih storitev v Sloveniji v obdobju od 2008 do 2011 in ugotovila, da se je v Sloveniji tržna koncentracija na trgu revizijskih družb v preučevanem obdobju rahlo povečala, medtem ko se je na trgu naročnikov revizijskih družb zmanjšala. Povečanje koncentracije na trgu revizijskih družb je posledica povečanja tržnih deležev največjih revizijskih družb iz skupine Big 4. Na trgu naročnikov revizijskih družb pomembno vlogo dobivajo srednje in male revizijske družbe, saj so v obdobju od leta 2008 do 2011 revidirale vse večje število naročnikov (Salihović, 2014, str. 66).

Tržna struktura na trgu revizijskih družb v Sloveniji je oligopol štirih revizijskih družb iz skupine Big 4 s srednje visoko tržno koncentracijo, medtem ko za trg naročnikov to ne velja, saj imajo tu veliko moč srednje in male revizijske družbe. Vendar je Salihović (2014) v svoji raziskavi ugotovila, da je strog oligopol štirih revizijskih družb iz skupine Big 4 opazen le pri revidiranju naročnikov, ki kotirajo na Ljubljanski borzi. Torej se družbe, ki kotirajo na borzi, raje odločajo za revizijo pri revizijskih družbah iz skupine Big 4, ker imajo te revizijske družbe zadostno znanje in sredstva, da lahko izvedejo revizijo velikih in kompleksnih gospodarskih družb. Vodilna družba na trgu revizijskih storitev je bila KPMG Slovenija, ki je v obdobju od 2008 do 2011 ustvarila najvišji delež prihodkov od prodaje in v povprečju zaposlovala največje število zaposlenih. Iz raziskave je razvidno, da revizijske družbe največ prihodkov od prodaje ustvarijo z revizijami računovodskih

izkazov. Analiza, ki jo je opravila Salihović (2014), je pokazala, da revizijske družbe v Sloveniji, ki spadajo v skupino Big 4, revidirajo predvsem naročnike iz skupin javno storitvenih in informacijsko-komunikacijskih dejavnosti, saj imajo le-te večje število panožnih strokovnjakov kot srednje in majhne revizijske družbe. Medtem pa se srednje in male revizijske družbe usmerjajo v preostale dejavnosti, kot so: primarne, predelovalne, trgovinske, storitvene, investicijske, strokovne, znanstvene in tehnične skupine dejavnosti. Raziskava, ki jo je opravila Salihović (2014), je pokazala, da velikost revizijskih družb pozitivno vpliva na pridobitev posla pri strankah, ki se uvrščajo med velike gospodarske družbe, saj takšne družbe potrebujejo za revizijo računovodskih izkazov večje število revizorjev. Srednje in majhne revizijske družbe ne morejo konkurirati velikim revizijskim družbam iz skupine Big 4, saj nimajo zadostnega števila revizorjev (Salihović, 2014, str. 66–68).

1.2 Dejavniki cen revizijskih storitev

Na oblikovanje cen revizijskih storitev vplivajo različni dejavniki, kot so: velikost naročnika, kompleksnost naročnika, tveganje, velikost revizijske družbe in panoga naročnika. V nadaljevanju bomo te dejavnike opisali in navedli, kako določen dejavnik vpliva na ceno revizijske storitve, ki jo revizijsko podjetje zaračuna svojemu naročniku.

1.2.1 Velikost naročnika

Velikost naročnika je eden izmed dejavnikov, ki vpliva na oblikovanje cen revizijskih storitev. Velika podjetja imajo veliko več transakcij kot majhna, zato revizor pri reviziji porabi več časa za pregled le-teh in s tem poveča stroške revizije (Anderson & Zeghal, 1994, str. 196).

Večje kot je revidirano podjetje, več dela je potrebnega za revizorja, s tem pa se poveča tudi cena revizije. Vendar se cena revizije in velikost revidiranca ne povečujeta linearno, saj lahko pri mnogih velikih revidiranih podjetjih revizorji pri reviziji računovodskih izkazov izkoriščajo ekonomije obsega (Gerrard et al., 1994, str. 4). Če torej revizor izkorišča ekonomije obsega, pomeni, da revizor pri pregledu računovodskih izkazov velikega naročnika pregleda proporcionalno manj gradiva, kot bi ga pregledal pri majhnem naročniku (Butterworth & Houghton, 1995, str. 328).

1.2.2 Kompleksnost naročnika

Tudi kompleksnost naročnika revizije je lahko eden izmed dejavnikov, ki vpliva na ceno revizijskih storitev. Kompleksnost naročnika lahko merimo z različnimi merili. Eno izmed meril kompleksnosti je lahko diverzifikacija proizvodov, ki jih revidirano podjetje ponuja svojim strankam. Prav tako lahko kompleksnost naročnika ugotovimo s tem, kako razpršeni so oddelki v revidiranem podjetju oziroma kakšna je geografska razpršenost podjetja. Eno izmed meril kompleksnosti je lahko tudi diverzifikacija finančnih pogodb, ki jih ima revidirano podjetje. Tudi diverzifikacija prodajne moči naročnika nam lahko pove, kakšna je kompleksnost revidiranega podjetja. Prav tako je kompleksnost revidiranega podjetja mogoče meriti s številom podružnic in povezanih podjetij, ki jih mora revizor pri reviziji pregledati in preveriti (Gerrard et al., 1994, str. 4).

Večja kot je torej kompleksnost revidiranega podjetja, več časa je potrebnega za revizijo, pri tem pa je potrebnih več izkušenih revizorjev. Prav tako so v bolj kompleksnih podjetjih zaradi večje diverzificiranosti organizacije transakcije bolj raznolike. Tudi pregled konsolidiranih računovodskih izkazov kompleksnih gospodarskih družb, ki imajo podružnice in povezane družbe, povzroči revizorju pri reviziji dodatne napore, s tem pa se stroški revizije posledično zvišajo, kar na koncu pripelje tudi do višje cene revizije (Anderson & Zeghal, 1994, str. 196). Bolj kot je podjetje kompleksno, več dela in truda morajo revizorji vložiti v revizijo le-tega (Bolyai, b. l.). Pri tem pa je potrebno tudi poudariti, da je pri bolj kompleksnih podjetjih koordinacija revizijske skupine težja in bolj kompleksna, zaradi česar se lahko poveča cena revizije (Butterworth & Houghton, 1995, str. 328).

Večja kot je torej kompleksnost revidiranega podjetja, večja je tudi cena revizije. Bolj kot je podjetje kompleksno, več časa revizor porabi za načrtovanje, usklajevanje in izvajanje revizije, kar posledično povzroči več stroškov in s tem višjo ceno revizije. Bolj kompleksno kot je revidirano podjetje, več možnosti je, da bodo pri reviziji nastale težave, ki bodo revizorju povzročile dodatne napore in bodo pri tem nastali stroški, ki jih morajo revizijska podjetja všteti v stroške revizije. Tako kot pri velikih podjetjih tudi pri zelo kompleksnih lahko revizijska podjetja izkoriščajo ekonomije obsega (Gerrard et al., 1994, str. 4).

1.2.3 Velikost revizijske družbe

Tudi velikost revizijske družbe vpliva na postavljanje cen revizije. Andersen in Zeghal (1994, str. 196–197) omenjata, da velike revizijske družbe izkoriščajo ekonomije obsega v

njihovi produkcijski funkciji, kar jim omogoča postavljanje nižjih cen revizijskih storitev kot manjšim revizijskim družbam. Tudi diferenciacija storitev, ki jih ponujajo revizijske družbe, je eden izmed dejavnikov, ki lahko vpliva na ceno revizijske storitve, saj lahko velike družbe ponujajo bolj diferencirane storitve kot manjše revizijske družbe, kar se lahko pokaže v kakovosti revizije, ki jo revizijska družba lahko ponudi. Diferenciacija se kaže tudi pri večjem ugledu večjih revizijskih družb, ki lahko zaradi tega postavijo višje cene revizijskih storitev kot revizijske družbe, ki si še niso zgradile tako dobrega ugleda. Problem se kaže pri velikih revizijskih družbah, ki spadajo v skupino Big 4, saj le-te na nekaterih segmentih trga opravljajo celo do 90 odstotkov revizij, zato trg revizijskih storitev ni konkurenčen, kar povzroči, da te revizijske družbe dvignejo cene revizijskih storitev (Andersen & Zeghal, 1994, str. 196–197).

Torej lahko revizijske družbe, ki spadajo v skupino družb Big 4, zaradi svojega ugleda in kakovostnejšega izvajanja revizije postavljajo višje cene, saj so zaradi kakovosti revizije naročniki pripravljani plačati višjo ceno revizije, kot bi jo plačali revizorju iz manjše revizijske družbe (Al-Harshani, 2008, str. 688).

Velike revizijske družbe v skupini Big 4 imajo tako imenovane »globoke žepe« (*angl. deep pockets*), kar pomeni, da imajo veliko večje premoženje kot manjše revizijske družbe, ki ga lahko uporabijo v primeru stečaja ali tožbe proti njim (Bolyai, b. l.).

1.2.4 Panoga naročnika

Pomemben dejavnik oblikovanja cen revizijskih storitev je tudi panoga naročnika, saj vsaka panoga od revizorja pri reviziji zahteva določeno znanje. Različne panoge naročnika imajo določene posebnosti, ki jih mora revizor pri pregledu naročnika poznati, saj lahko le tako svoje delo opravi dobro. Prav tako različne panoge zahtevajo različno količino dela revizorja, kar lahko vpliva na oblikovanje cene revizijske storitve (Butterworth & Houghton, 1995, str. 328).

1.2.5 Tveganje

Pri oblikovanju cen revizijskih storitev je zelo pomembno, da revizijske družbe pri tem upoštevajo tudi tveganje, kateremu so izpostavljene, in sicer se revizor pri reviziji računovodskih izkazov spopada z dvema vrstama tveganja, s poslovnim tveganjem (*ang. business risk*) in s tako imenovanim tveganjem revizorja (*ang. audit risk*). Poslovno tveganje je tveganje, ki nastane z vodenjem revizijskega podjetja. To so lahko tveganja kot na primer: tožbe proti revizorju, zaradi česar lahko utрпи izgubo ugleda ali sankcije, ki jih

izrečejo različni organi, ter izguba naročnikov. Tveganje revizorja pa je tveganje, da bo revizor podal napačno mnenje o revizijskih izkazih. Pred takšnim tveganjem se revizijske družbe zaščitijo tako, da stroške, ki nastanejo zaradi tveganja podaje napačnega mnenja, vštejejo v ceno revizije (Jubb et al., 1996, str. 25–26). Pri tem tudi Simunic (v Stanley, 2011, str. 159–160) ugotavlja, kako naročnikovo tveganje vpliva na oblikovanje cen revizijskih storitev. Pričakovani stroški revizije so odvisni od dveh dejavnikov, in sicer od resursov, ki so vloženi v revizijo, ter od prirastka nepričakovanih stroškov, ki nastanejo zaradi tveganja, na primer zaradi izgube ugleda revizijskega podjetja oziroma zaradi potencialnih izgub, ki lahko nastanejo zaradi sodnih postopkov.

Če revizor oceni, da je njegov naročnik bolj tvegan, pri takšnem naročniku opravi več ur revizije, kot bi je opravil pri naročniku, ki je manj tvegan. Zato je pri takšni reviziji potrebno pričakovati, da bo tudi cena revizije višja. Pri tem je pomembno tudi izpostaviti dejstvo, da pri reviziji bolj tveganih naročnikov sodelujejo revizorji z več znanja in izkušenj za področje naročnika, saj lahko le tako odkrijejo napake, ki se pojavljajo pri tveganem naročniku, s tem pa zmanjšajo tveganje, ki bi lahko nastalo, če bi revizijo opravljal manj izkušen revizor. Zaradi tega pa revizijska družba postavi tudi višjo urno postavko. Znano je tudi, da je za takšno tveganje bolj občutljiva večja revizijska družba kot manjša, zato so tudi cene večjih revizijskih družb, ki revidirajo tvegane naročnike, višje, kot bi jih postavile manjše revizijske družbe pri reviziji tveganih naročnikov. Ugotovitve so pokazale, da tvegani naročniki pri začetnih poslih plačajo 23 odstotkov višjo ceno revizije kot manj tvegani naročniki (Elliot et al., 2013, str. 26).

1.2.6 Povezava med revizijskimi in nerevizijskimi storitvami

Revizijskim družbam, ki pri naročnikih izvajajo revizijske storitve, je prepovedano izvajanje nerevizijskih storitev. Revizijske družbe poleg revizijskih storitev, kot je na primer redni pregled računovodskih izkazov, ponujajo tudi druge nerevizijske storitve, kot so finančno svetovanje, upravljanje s človeškimi viri, upravljanje s tveganji, davčno svetovanje, pravno svetovanje, uvedba in izvajanje strategij.

Butterworth in Houghton (1995, str. 337) sta ugotovila, da obstaja povezava med postavljanjem cen revizijskih in nerevizijskih storitev. S prevzemom revizijskega posla si revizijske družbe želijo povrniti prihodke, ki so jih dosegale pri naročniku z opravljanjem nerevizijskih storitev. Zato cene revizijskih storitev rastejo glede na cene, ki so jih revizijske družbe zaračunavale svojim naročnikom za opravljanje nerevizijskih storitev. Prav tako pa lahko revizijske družbe pri reviziji računovodskih izkazov izkoriščajo znanje, ki so ga pridobile pri opravljanju nerevizijskih storitev pri naročnikih. Pri tem se lahko

zaradi poznavanja naročnikovega poslovanja in ostalih podatkov o naročniku, ki so pomembni, da jih revizor pridobi pred revizijo, zmanjšajo začetni stroški revizije. Zaradi tega lahko revizijske družbe posledično zaračunavajo nižje cene revizij.

1.3 Cene revizijskih storitev v Sloveniji

Revizorjevo delo zahteva veliko znanja, strokovnosti in je lahko zelo kompleksno, pri tem pa mora revizor upoštevati predpise, določila in zakone, ki regulirajo njegovo delo. Tudi pri postavljanju cen revizijskih storitev obstaja kar nekaj zakonov, določil in predpisov, ki jih morajo tisti, ki določajo cene revizijskih storitev, dobro poznati. Zakoni, določbe in smernice so bile uvedene z namenom urejanja trga za postavljanje cen revizijskih storitev, da ne bi prišlo do negativnih učinkov konkurenčnega delovanja revizijskih družb pri postavljanju cen revizijskih storitev. V nadaljevanju bomo le-te predstavili. Pri tem pa bomo opisali tudi, kateri dejavniki vplivajo na postavljanje cen v Sloveniji.

1.3.1 Določanje cen revizijskih storitev v Sloveniji

Pri določanju cen revizijskih storitev v Sloveniji je potrebno upoštevati ZRev-2, ki v 39. členu določa, da mora revizijska družba pri revidiranju računovodskih izkazov zagotoviti, da je:

- pooblaščen revizor, ki podpiše revizorjevo poročilo o računovodskih izkazih, udeležen pri revidiranju najmanj 15 odstotkov delovnega časa;
- skupno število delovnih ur pomočnikov pooblaščenega revizorja z več kot dvema letoma delovnih izkušenj pri revidiranju najmanj 60 odstotkov delovnega časa;
- skupno število delovnih ur ostalega osebja v revizijski skupini največ 25 odstotkov delovnega časa.

Prav tako je z ZRev-2 v 47. členu določeno, da mora pogodba o revidiranju vsebovati:

- predvideno sestavo revizijske delovne skupine z navedbo strokovne usposobljenosti članov;
- podatke o skupno načrtovanem času, potrebnem za revidiranje po posameznih članih delovne skupine glede na njihovo strokovno usposobljenost;
- vse medsebojne pravice in obveznosti pogodbenih strank, ki izhajajo iz opravljenega posla;
- ceno storitev revidiranja, razčlenjeno na ceno storitev posameznih članov delovne skupine glede na njihovo strokovno usposobljenost;

- določilo, da revizijska družba po koncu revidiranja naredi obračun dejansko porabljenih ur po članih skupine in izstavi končni račun.

Pomembno je tudi, da cena celotne storitve revidiranja ne sme biti pogojena z opravljanjem dodatnih storitev za revidirano pravno osebo ali odvisna od kakršnihkoli drugih pogojev (ZRev-2, 47. člen).

Slovenski inštitut za revizijo je na svoji spletni strani objavil smernice za oblikovanje cen revizijskih storitev, v katerih je zapisano, da sme revizijska družba od naročnika revizijske storitve zahtevati denarno plačilo, za kakršno meni, da je primerno vsebini, obsegu in kakovosti opravljenega dela. O tem se revizor in naročnik dogovorita v pogodbi, ki jo skleneta pred opravljanjem revizije (Smernice za oblikovanje cen revizijskih storitev, 1. člen).

V smernicah za oblikovanje cen revizijskih storitev so zapisane tudi vrednosti, ki jih sme revizor zaračunati naročniku za uro dela. Predstavljene so v tabeli 2.

Tabela 2: Smernice cen revizijskih storitev v Sloveniji

Naziv člana revizije	Priporočene cene
za sodelavca pri nalogi	med 34,92 € in 43,65 €
za revizorja pri nalogi	med 56,74 € in 69,84 €
za vodjo revizijske skupine	med 78,57 € in 104,76 €
za vodjo revizijskega področja	med 104,76 € in 126,58 €
za strokovnega direktorja	med 135,31 € in 161,50 €

Vir: Slovenski inštitut za revizijo, smernice za oblikovanje cen revizijskih storitev, 2. člen

Pri smernicah za oblikovanje cen revizijskih storitev v Sloveniji je potrebno opozoriti na to, da lahko cene revizijskih storitev od smernic odstopajo, če so te storitve nadpovprečno zahtevne. Pri tem se lahko izhodiščna urna cena dela revizorja in vodje revizijske skupine poveča za največ 50 odstotkov. Zmanjšanje vrednosti storitev pa je dopustno le v izjemnih in upravičenih primerih, kot je neugoden gospodarski položaj naročnika (Smernice za oblikovanje cen revizijskih storitev, 2. člen).

V Kodeksu poklicne etike zunanjih revizorjev (1994) je zapisano, da revizor ne sme ponujati in opravljati storitev, katerih plačilo bi bilo odvisno od izsledkov ali izidov

storitev. Revizor sme sprejemati plačila za storitve samo sorazmerno obsegu in vsebini dejansko opravljenega dela, nikakor pa ne za zgolj formalno udeležbo pri revidiranju. Plačila za storitve, ki jih nudijo revizorji, ne smejo biti v nasprotju s prej opisanimi Smernicami za oblikovanje cen revizijskih storitev. Prav tako revizor ne sme plačati provizije za pridobitev naročnika in tudi ne sprejeti provizije za priporočilo storitev drugega revizorja naročniku (Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev, Pravilo 6).

Kodeks etike za računovodske strokovnjake, ki ga je izdala Mednarodna zveza računovodskih strokovnjakov (*ang. International Federation of Accountants – IFAC*), vsebuje pravila, ki naj bi jih upoštevali revizorji pri oblikovanju cen revizijskih storitev. Kodeks etike za računovodske strokovnjake pravi, da lahko takrat, ko se začnejo pogajanja o strokovnih storitvah, računovodski strokovnjak v javni praksi navede kakršen koli honorar, ki se mu zdi primeren. Dejstvo, da utegne računovodski strokovnjak v javni praksi določiti honorar, ki je nižji od honorarja drugega računovodskega strokovnjaka, samo po sebi ni neetično. Nevarnost koristoljubja, ki ogrozi potrebno skrbnost, na primer nastane, če je navedeni honorar tako nizek, da utegne biti za tako ceno težko opraviti posel v skladu s primernimi strokovnimi in poklicnimi standardi (IFAC, odstavek 240.1).

V Sloveniji je Agencija za javni nadzor nad revidiranjem sprejela Priporočilo 1 za zagotavljanje kakovosti revidiranja računovodskih izkazov, ki je namenjeno zagotavljanju večje kakovosti dela revizijskih družb pri revidiranju računovodskih izkazov. Priporočilo je sestavljeno iz treh dejavnikov, ki vplivajo na zagotavljanje kakovosti, in sicer (Agencija za javni nadzor nad revidiranjem, 2011):

- Priporočljivega obsega porabe časa za posamezen revizijski posel, kar pomeni, da morajo revizijske družbe zagotoviti zadostno število delovnih ur glede na obseg in zahtevnost poslovanja naročnika revizije.
- Največjega števila podpisanih revizorjevih poročil o revidiranju računovodskih izkazov, za katere naj bi odgovarjal posamezni pooblaščen revizor.
- Cene revidiranja, ki je povezana s številom delovnih ur in predstavlja grožnjo neodvisnosti in povečuje tveganje nekvalitetno opravljene revizije. Revizijska družba mora v skladu s Kodeksom etike za računovodske strokovnjake primerno oblikovati ceno glede na revizijski posel.

Kljub formalni urejenosti v zakonu in smernicah v Sloveniji med revizijskimi družbami deluje močna cenovna konkurenca, ki je privedla do izredno nizkih cen (Le Vourc'h & Morand, 2011).

V tabeli 3 so za primerjavo s Slovenijo prikazane povprečne cene revizijskih storitev v izbranih državah EU. Povprečne cene revizijskih storitev so izračunane glede na višino naročnikovega letnega prihodka (cena revizijske storitve na milijon evrov letnega prihodka naročnika). V raziskavi so ugotovili, da so nižje povprečne cene revizijskih storitev glede na Slovenijo le na Poljskem (Le Vourc'h & Morand, 2011).

Tabela 3: Povprečne cene revizijskih storitev na milijon evrov prihodka v EU

Država	Povprečne cene (v evrih na milijon prihodka)
Poljska	214
Slovenija	267
Danska	295
Avstrija	387
Španija	405
Finska	414
Nizozemska	416
Nemčija	461
Združeno kraljestvo	465
Italija	470
Portugalska	496
Švedska	539
Francija	592
Malta	638
Slovaška	655
Luksemburg	693
Češka	707
Irska	739
Belgija	792

Vir: J. Le Vourc'h & P. Morand, 2011

1.3.2 Dejavniki, ki vplivajo na določanje cen v Sloveniji

Komadina (2014) je v svoji raziskavi, ki jo je opravil v okviru magistrskega dela, ugotavljal, če dejavniki, kot so velikost naročnika, kompleksnost naročnika, tveganost naročnika, velikost revizijske družbe, gospodarska aktivnost Slovenije in začetni poslovni odnos med naročnikom in revizijsko družbo, vplivajo na postavljanje cen revizijskih storitev v Sloveniji. V vzorec je vključil gospodarske družbe, katerih delnice so kotirale na Ljubljanski borzi leta 2006, 2008, 2010 in 2012. Iz izbrane populacije je avtor zaradi vsebinskih in računovodskih posebnosti ter specifičnosti, povezanih z revidiranjem, izvil družbe, ki delujejo na področju finančne dejavnosti. Te družbe so: banke, zavarovalnice, pozavarovalnice, družbe z dejavnostjo upravljanja holding družb, dejavnostjo holdingov, finančnih storitev, finančnega posredništva, družbe tveganega kapitala, pokojninski skladi, borzni posredniki in družbe z dejavnostjo upravljanja premoženja.

Komadina (2014) je v raziskavi ugotovil, da velikost naročnika vpliva na ceno revizije, ki jo postavi revizijska družba, in sicer tako, da se cene revizijskih storitev višajo z velikostjo naročnika. Prav tako je raziskava pokazala, da kompleksnost naročnika vpliva na postavitev cene revizijske storitve, torej bolj kot je naročnik kompleksen, večjo ceno mu bo postavila revizijska družba. Tudi velikost revizijske družbe vpliva na ceno, in sicer večje revizijske družbe zaračunavajo svojim naročnikom višje cene. Tveganost naročnika pa je eden izmed dejavnikov, ki na ceno revizijskih storitev v Sloveniji ne vpliva. Tudi dejavnik, kot so začetni posli med revizijsko družbo in naročnikom, ne vpliva na cene revizijskih storitev (Komadina, 2014, str. 47–51).

Podobno raziskavo so naredili Zaman Groff, Trobec in Igličar (2015). Vanjo so vključili vsa predelovalna podjetja (klasifikacija C po SKD) v Sloveniji, ki so imela revidirana letna poročila v obdobju od 2009 do 2012. V raziskavi so ugotovili, da velikost naročnika vpliva na ceno revizije, saj se le-ta z velikostjo naročnika poveča, medtem ko tveganje naročnika nima neposrednega vpliva na ceno revizijske storitve. Prav tako so ugotovili, da naročnikova izguba nima direktnega vpliva na ceno revizijskih storitev v Sloveniji. V raziskavi so ugotovili, da višje cene revizijskih storitev v Sloveniji postavljajo revizijske družbe, ki spadajo v skupino Big 4 (Zaman Groff et al., 2015).

Pavlič (2015) je v svoji raziskavi preverjal dejavnike, ki vplivajo na revizijsko ceno nejavnih delniških družb v Sloveniji. Zanimalo ga je, kako se je gibala revizijska cena oziroma ali je prihajalo do njenega nižanja in kateri dejavniki so vplivali nanjo. V raziskavi je ugotovil, da družbe, ki so jim prihodki padali, pričnejo krčiti svoje stroške, kar se je

pokazalo tudi na revizijski ceni. Na ceno revizijske storitve je prav tako vplivalo število odvisnih družb, ki jih je imelo revidirano podjetje (Pavlič, 2015).

2 CENE ZAČETNIH REVIZIJSKIH POSLOV

Revizijske družbe pridejo do dileme o postavitvi cene začetnega revizijskega posla takrat, ko se podjetje prvič odloča za revizijo ali ko se podjetje odloči za zamenjavo revizorja. Pri sprejetju novega revizijskega posla so revizijske družbe izpostavljene močno konkurenčnemu revizijskemu trgu, zato je pomembno, kakšno ceno le-te postavijo novim naročnikom, saj mnogo naročnikov izbere revizijsko družbo glede na postavljeno ceno revizije. Pri postavljanju cene začetnega revizijskega posla mora revizijska družba upoštevati, da se mora ob zamenjavi revizijske družbe novi revizor seznaniti s poslovanjem naročnika, njegovim poslovnim okoljem in tveganji, specifično zakonodajo, izbranimi računovodskimi usmeritvami in drugimi posebnostmi, odgovornim osebjem in vzpostavljanjem interne komunikacije, kar novemu revizorju povzroči dodatne napore in s tem povzroči dodatne začetne stroške. Torej se tu poraja pomembno vprašanje, kakšno ceno postaviti naročniku, ki bo izbiral oziroma zamenjal revizorja, da bo izbral prav njega.

V sledečem poglavju bomo predstavili dejavnike, ki lahko vplivajo na naročnikovo odločitev o zamenjavi revizorja. Ti dejavniki so: kakovost revizije, ki je močno povezana z velikostjo revizijske družbe, ki opravlja revizijo, podanim mnenjem revizorja in povezavo med revizijskimi in ne-revizijskimi storitvami. Nato pa bomo predstavili pojem nižanja cen začetnih revizijskih poslov ali tako imenovanega *angl. lowballing*. Nato bomo predstavili vpliv nižanja cen začetnih revizijskih storitev na kakovost revizije in neodvisnost revizorja.

2.1 Dejavniki, ki vplivajo na zamenjavo revizorja

Skitek (2011, str. 12) pravi, da so razlogi za zamenjavo revizijske družbe lahko različni, pri čemer je cena revidiranja pomemben dejavnik. Pri zamenjavi revizijske družbe Skitek poudarja, da takšno dejanje prinaša tako dodatne stroške kot tudi tveganja za obe stranki. Naročnik revizije se mora navaditi na nov način dela, ki ga prinaša nov revizor, in na nove odnose z zaposlenimi nove revizijske družbe. Revizijska družba pa ima zaradi zahtevnejših postopkov in pridobivanja večjega obsega novih informacij, povezanih z novim naročnikom, večje stroške in je izpostavljena večjemu tveganju kot v primerih, ko gre za utečeno sodelovanje z naročnikom (Skitek, 2011, str. 12–13).

Pri procesu zamenjave revizorja obstajata dve fazi, in sicer morajo naročniki revizije najprej sprejeti odločitev o zamenjavi revizorja in nato opraviti selekcijo med novimi revizijskimi družbami. Odločitev o zamenjavi revizorja lahko povzroči na primer zamenjava vrhnjega managementa pri naročniku, ki je zavezan k reviziji in s tem povezano nezadovoljstvo z revizorjem, razni problemi ter nestrinjanja med revizorjem in naročnikom (Beattie & Fearnley, 1995, str. 228).

Tabela 4: Dejavniki, ki so vplivali na zamenjavo revizijske družbe, in število raziskav, v katerih je bil dejavnik zaznan kot pomemben

Dejavnik, ki je vplival na zamenjavo	Število raziskav
Cena revidiranja	7
Nezadovoljstvo z delom revizorjev, nezadovoljiva kakovost revizije	4
Zamenjava managementa	3
Združitev revizijskih družb	2
Združitev naročnikov	2
Specializiranost revizijske družbe za panogo naročnika	2
Nudenje dodatne revizijske storitve	1
Menjava partnerja v reviziji	1
Finančni pretresi naročnika	1
Rast naročnika	1
Nasprotovanje računovodskim načelom	1

Vir: J. Branson & D. Breesch, 2004, str. 310

V nadaljevanju poglavja bomo predstavili dejavnike, ki vplivajo na naročnike revizijskih storitev, da se odločijo za zamenjavo revizijske družbe, in sta jih v svojem članku izpostavila Branson in Breesch (2004, str. 310).

Prvi izmed dejavnikov, ki ga bomo opisali, je cena revidiranja. Nato bo sledil dejavnik, ki prav tako vpliva na odločitev o zamenjavi revizorja, to je zamenjava managementa. Naslednji dejavnik je kakovost revizije, ki je tesno povezana z velikostjo revizijskega podjetja, ki revizijo izvaja. Zadnji dejavnik, ki ga bomo predstavili, je podano mnenje dosedanjega revizorja in s tem povezana zamenjava revizorja.

2.1.1 Cena revidiranja

Naročnikovi stroški revizije so pogosto bistven dejavnik, ki vpliva na odločitev naročnika o zamenjavi revizorja. Glede na to, da je trg revizijskih storitev zelo konkurenčen, se lahko

naročniku zdi, da plačuje previsoko ceno revizijskih storitev obstoječemu revizorju, kar je lahko povod za zamenjavo le-tega, saj pričakuje, da mu bo novi revizor zaračunaval nižjo ceno revizijskih storitev (Chadegani et al., 2011, str. 163).

Kallunki, Sahlström in Zerni (2007, str. 171) so v raziskavi ugotovili, da je cena revizijskih storitev po zamenjavi nižja, kar je tudi razlog, da se naročniki odločijo za zamenjavo revizijske družbe.

2.1.2 Zamenjava managementa

Na zamenjavo obstoječega revizorja lahko vpliva tudi zamenjava vrhnjega managementa podjetja, v katerem revizor opravlja revizijo. Novi vrhni management lahko želi zamenjati obstoječo revizijsko družbo zaradi njene navezanosti na prejšnji management in odvisnosti od njega. Novi management želi revizorja, ki bo revizijo računovodskih izkazov podjetja opravljal neodvisno. Za zamenjavo revizorja se lahko odloči tudi zato, ker ima že izbranega revizorja, kateremu bolj zaupa, kot je zaupal revizorju, ki je do sedaj revidiral podjetje, ki ga novi management vodi. Prav tako se lahko sedanji management odloči za zamenjavo revizorja, ker se novi revizor bolj spozna na politiko podjetja in je bolj specializiran za revizijo določene panoge naročnika (Chadegani et al., 2011, str. 161).

2.1.3 Kakovost revizije in velikost revizijske družbe

Naročniki obstoječe revizorje pogosto zamenjajo zato, da bi si zagotovili kakovostnejšo revizijo. Odločitev o zamenjavi revizorjev je povezana tudi s problemom principala in agenta, pri čemer se naročniki trudijo ločiti lastništvo podjetja in nadzor nad podjetjem, ki ga izvajajo revizorji, saj bodo s tem izboljšali kakovost revizije in s tem revizijskega poročila (Chadegani et al., 2011, str. 160).

Kakovost revizije je povezana z velikostjo revizijske družbe, saj so velike revizijske družbe manj odvisne od svojih naročnikov in je to lahko razlog, da je kakovost revizije s strani večje revizijske družbe boljša kot kakovost revizije, ki jo opravi manjša revizijska družba, ki je od manjšega števila naročnikov bolj odvisna (Anderson & Zeghal, 1994, str. 196). Večje revizijske družbe imajo več revizorjev, ki imajo bolj specializirana znanja in s tem pripomorejo h kakovosti revizije (Bolyai, b. l.).

Palmrose (v Deis & Giroux, 1996, str. 57) je opravila raziskavo, ki je pokazala, da velike revizijske družbe, ki spadajo v skupino Big 8 (sedaj so to družbe, ki spadajo v skupino Big 4), izvajajo visoko kakovostno revizijo (kakovost revizije je merila s številom opravljenih

ur), kar jim omogoča postavljanje višjih cen kot manjšim revizijskim družbam. Palmrose je v svoji raziskavi ugotovila, da revizijska podjetja v skupini Big 8 (sedaj Big 4) lahko postavljajo višje cene revizije, ne zaradi monopola na trgu, temveč zaradi kakovostnejše revizije, ki jo opravijo naročnikom. Z leti se število revizorjevih opravljenih ur revizije zmanjšuje, pri čemer cena revizije ostaja enaka. Vendar tudi zadostno število ur dela revizorja ni garancija za kakovostno opravljeno revizijo (Deis & Giroux, 1996, str. 57).

Obstajajo raziskave, ki so dokazale, da so običajno velika podjetja revidirana s strani velikih revizijskih družb, ker imajo velike revizijske družbe zadostno število resursov za opravljanje revizij velikih podjetij, saj so velika podjetja običajno bolj kompleksna. Takšnih resursov majhna revizijska podjetja nimajo (Chadegani et al., 2011, str. 162).

Tudi avtorica Weiner (2012) se strinja, da podjetja za revizijo računovodskih izkazov raje izberejo večjo revizijsko družbo iz skupine Big 4, saj imajo večje revizijske družbe tudi boljši ugled in so bolj zaupanja vredne kot manjša revizijska podjetja. Omenjena avtorica je v svojem članku omenila avtorico DeAngelo, ki je mnenja, da imajo velika revizijska podjetja večjo možnost izgube ugleda, kar je razlog, da le-ta opravljajo kakovostnejšo revizijo (Weiner, 2012, str. 16–18).

2.1.4 Mnenje revizorja

Tudi mnenje je lahko pogosto odločilni dejavnik za zamenjavo revizorja, saj se mnenji neodvisnega revizorja in njegovega naročnika lahko razlikujeta, kar lahko pripelje do konflikta, ki ga naročnik reši tako, da ob naslednji letni reviziji računovodskih izkazov zamenja obstoječega revizorja z novim (Chadegani et al., 2011, str. 159).

Managerji podjetij ne želijo, da jim revizorji na revidirano letno poročilo podajo mnenje s pridržkom ali negativno mnenje, ker lahko takšno mnenje vpliva na ceno delnic in na managerjevo nadomestilo, ki ga dobi za vodenje podjetja. Pogosto se dogaja, da imajo tudi managerji v lasti nekaj delnic podjetja, ki ga vodijo, zato se trudijo, da revizorji podajo pozitivno mnenje in so zaradi tega tudi pripravljeni zamenjati revizorja (Chow & Rice, 1982, str. 327).

Na tem mestu velja poudariti, da ZRev-2 v 37. členu določa, da lahko pravna oseba revizijsko družbo, ki opravlja revizijo računovodskih izkazov, razreši le na podlagi utemeljenih razlogov. Različna mnenja o računovodskih obravnavah ali revizijskih postopkih niso utemeljeni razlog za razrešitev. Pravna oseba mora Inštitut in Agencijo

pisno obvestiti o razrešitvi ali odstopu revizijske družbe v obdobju, za katero je veljajo imenovanje, in ustrezno pojasniti razloge za razrešitev ali odstop .

Simon in Francis (v Butterworth & Houghton, 1995, str. 336) omenjata nakupovanje mnenja (*ang. opinion shopping*), kar pomeni, da obstaja verjetnost, da bo naročnik, kateremu je revizor dal mnenje s pridržkom oziroma negativno mnenje, v prihodnosti zamenjal obstoječega revizorja in si s tem »kupil« pozitivno mnenje novega revizorja.

Tudi Butterworth in Houghton (1995, str. 336) sta v svoji študiji ugotovila, da se naročniki za zamenjavo revizorja pogosteje odločijo zaradi izrečenega mnenja s pridržkom oziroma negativno izrečenega mnenja kot zaradi cene revizije.

V Sloveniji sta Pikelj in Slapničar (2015) opravili raziskavo, v kateri sta raziskovali področje revizijskih mnenj. Ugotovili sta, da je pogostost mnenj, v katerih revizorji opozarjajo na težave, visoka šele v zadnjem letu pred postopki insolventnosti. Revizijske družbe, ki spadajo v skupino Big 4, kljub svojemu slovesu dobre kakovosti revizij v Sloveniji vlagateljev in bank pogosto ne opozarjajo s prilagojenimi mnenji ali odstavki o poudarjanju zadeve (Pikelj & Slapničar, 2015).

2.2 »Lowballing« oziroma nižanje cen ob začetnih revizijskih poslih

Pri začetnem nižanju cen začetnih revizijskih poslov (*ang. lowballing*, v nadaljevanju nižanje cen začetnih revizijskih poslov) govorimo o postavljanju cen pod stroški revizije, ki jo opravlja revizijsko podjetje. Na različnih trgih so bile opravljene empirične študije, ki dokazujejo, da tako revizijske družbe kot tudi njihovi naročniki v prihodnjih letih sodelovanja z naročnikom dosegajo neobičajne dobičke zaradi ponavljajočega se sodelovanja z naročnikom, ki je posledica nižanja cen začetnih revizijskih poslov (Johnson, 2001, str. 89).

Če bi revizijska družba upoštevala začetne stroške revizije, kot so stroški pridobivanja novih informacij o naročniku, razni postopki, ki jih mora opraviti revizor pri novem naročniku in stroški tveganja, ki pridejo z revidiranjem novega naročnika, potem revizijska družba ne bi bila konkurenčna revizijski družbi, ki že opravlja revidiranje za naročnika. Tudi če bi določila ceno na ravni povprečne tržne cene, za naročnika ne bi bila zanimiva, razen če tudi sam želi zamenjati revizijsko družbo. Torej je za pridobitev posla pogosto nujno, da revizijske družbe pri pridobivanju novih naročnikov ponudijo določen popust, da so naročniku zanimive. To je tako imenovani »popust za spoznavanje«, kar je značilno za vse panoge, v katerih je predvideno večletno sodelovanje s stranko (Skitek, 2011, str. 13).

Začetni revizijski posli torej povzročijo transakcijske stroške (to so začetni stroški revizije in stroški zamenjave revizorja), ki jih revizijska družba v prvem letu sodelovanja z naročnikom ne more pokriti. Revizorji dajo svojim strankam popuste z namenom, da so konkurenčni obstoječim revizorjem, ki že opravljajo revizijo pri naročnikih. Revizijske družbe se zaradi začetnega nižanja cen trudijo obdržati naročnika tudi v prihodnosti, ker si pri nadaljnjem sodelovanju z naročnikom v prihodnosti želijo pokriti izgube, ki so nastale pri dajanju popustov v začetnem letu revizije. Začetne izgube bodo revizorji pokrili s tako imenovanimi kvazi rentami, ki jih pričakujejo od svojih naročnikov v naslednjih letih sodelovanja z njimi (Ghosh & Lustgarten, 2005, str. 336, 339).

Obstajata dva svetovno znana modela nižanja cen, ki sta ju razvila Linda Elizabeth DeAngelo leta 1981 in Ronald A. Dye leta 1991.

Linda Elisabeth DeAngelo je prva razvila hipotezo nižanja cen začetnih revizijskih poslov oziroma lowballing-a, in sicer je predvidevala, da so cene začetnih revizijskih poslov pod stroški revizije. Trdila je, da je nižanje cen začetnih revizijskih poslov konkurenčni odziv revizorjev za dolgoročno sodelovanje z naročniki, ki bi v prihodnosti prineslo dobičke (DeAngelo, 1981, str. 118). Avtorica je mnenja, da imajo obstoječi revizorji stroškovno prednost pred revizorji na trgu, ki jih želijo nadomestiti. Nižanje cen začetnih revizijskih poslov pa je le rezultat tekmovanja revizorjev na trgu. Avtorica tudi trdi, da se popusti pri začetnih revizijskih poslih pojavljajo vedno in izhajajo iz transakcijskih stroškov (to so stroški naročnikove zamenjave revizorja in revizorjevi začetni stroški). Zato ima obstoječi revizor prednost pred konkurenti na trgu, pri čemer je obstoječemu revizorju dovoljeno postaviti ceno prihodnje revizije nad njihove izogibljive stroške in s tem zaslužiti prihodnje kvazi rente (DeAngelo, 1981, str. 118).

Z njenim modelom se v celoti ni strinjal Dye, ki pravi, da popusti pri začetnih revizijskih poslih obstajajo le, kadar cene revizijskih storitev niso javno objavljene. Dye nasprotuje prej opisanemu modelu in trdi, da popusti pri začetnih revizijskih poslih niso odvisni od transakcijskih stroškov, ampak od pogajalske moči revizorjev z naročniki o prihodnjih cenah revizije. Dye trdi, da če bi imeli naročniki pogajalsko moč, potem bi od revizorjev zahtevali, da jim za ceno revizije zaračunajo le neizogibne stroške, ki nastanejo pri reviziji, pri tem pa revizorji ne bi mogli dati začetnih popustov, v prihodnosti pa ne bi zaslužili rent, za katere se revizorji zavzemajo (Craswell & Francis, 1999, str. 2002).

Po Dyevem modelu pogajalska moč, ki jo obstoječi revizor ima, temu omogoča, da v prihodnjih letih revidiranja pri obstoječem naročniku dvigne ceno revizije nad stroške le-te

in s tem pokrije izgube preteklih let, v prihodnjih letih sodelovanja z naročnikom pa s kvazi rentami, ki jih dobi od naročnika, dosega dobičke (Peel, 2009, str. 6; Ghosh & Lustgarten, 2005, str. 340).

Obstajajo pa tudi dejavniki, ki lahko poleg tekmovalnosti med revizijskimi družbami povzročijo nižanje cen začetnih revizijskih poslov. Dejavnike sta v svoji raziskavi opisala Ettredge in Greenberg (1990, str. 200–203); dejavniki so:

- Naročnikovo finančno stanje

Revizorji pričakujejo, da bodo naročnika obdržali tudi v prihodnje, kar pomeni, da lahko dajejo popuste pri revizijah tudi v prihodnjih letih. Vendar pa lahko naročnikovo podjetje tudi propade in revizor ne dobiva več pričakovanih kvazi rent. Zato je pomembno, da revizorji preverijo, pri katerih naročnikih lahko nižajo cene revizijskih poslov in kje je to zaradi naročnikovega finančnega stanja nemogoče.

- Tehnološka učinkovitost

Potrebno je poudariti, da nekateri revizorji pri opravljanju revizij svojih naročnikov uporabljajo modernejšo tehnologijo, posledično se s tem skrajša čas revizije in s tem tudi stroški revizije. To je lahko razlog, da nekateri revizorji ponudijo nižjo ceno začetnih revizijskih poslov kot njihovi konkurenti.

- Panoga naročnika

Revizorji, ki so specializirani za določeno panogo, v katero spada njihov naročnik, lahko revizijo opravijo bolj učinkovito (z manj resursi) kot revizorji, ki nimajo znanja o določeni panogi. Pri tem lahko svojo specializiranost izkoristijo pri dajanju popustov za začetne revizijske posle.

- Število ponudb revizorjev

Kot je znano, je na trgu veliko ponudnikov revizijskih storitev, med katerimi se naročnik odloča, zato je pomembno, da revizorji ocenijo stroške, ki jih bodo imeli z naročnikom, in določijo ponujeno ceno, s katero bodo dosegli minimalno zadovoljivo kakovost revizije. Naročniki bodo namreč izbrali tisto revizijsko družbo, ki bo ponudila najnižjo ceno revizijske storitve. Iz tega lahko sklepamo, da bodo vse revizijske družbe minimizirale cene začetnih revizijskih poslov, pri tem pa bodo minimizirale stroške, ki jih bodo imele z

naročnikom. V nasprotnem primeru pa bo lahko naročnik izbral revizijsko družbo z večjim ugledom.

Tudi Johnson (2001, str. 93) navaja tri razloge, ki lahko povzročijo nižanje cen začetnih revizijskih poslov. Revizijske družbe lahko nižajo cene revizijskih poslov zato, da vstopijo v novo tržno nišo, kar storijo z namenom, da bi zmanjšale produkcijske stroške, ki jih ne pokrivajo z rentami, ki jih zaračunavajo obstoječim naročnikom. Z vstopom v novo tržno nišo revizorji investirajo v znanje, ki ga potrebujejo za revidiranje v določeni tržni niši oziroma panogi. Na takšen način si revizijska podjetja želijo pridobiti nove naročnike v panogi in pokriti produkcijske stroške, v prihodnosti pa dosežati dobičke. Drugi razlog nižanja cen začetnih revizijskih poslov so lahko tudi nova geografska območja, ki jih želijo revizijske družbe osvojiti. Revizijske družbe imajo željo po prepoznavnosti v lokalni javnosti določenega geografskega območja v državi. Rezultat prepoznavnosti revizijskih družb pa bi bili novi naročniki. Za doseg takšnega cilja revizijske družbe nižajo cene začetnih revizijskih poslov, zaradi promocije, ki si jo lahko s takšnim obnašanjem naredijo na določenem geografskem območju. Tretji razlog, ki ga Johnson navaja v svojem članku, pa je, da se revizijske družbe z nižanjem cen začetnih revizijskih poslov zaščitijo pred prevzemanjem njihovih naročnikov s strani konkurentov na revizijskem trgu. Takšno nižanje cen ni namenjeno doseganju dobičkov, ampak je obramba pred izgubo naročnikov revizijskih storitev zaradi konkurence drugih revizijskih družb.

2.2.1 Nižanje cen začetnih revizijskih poslov in kakovost revizije

Povsod, kjer je prisotno nižanje cen začetnih revizijskih poslov, obstajajo dobički, ki se pojavijo v nadaljnjem sodelovanju revizorja z naročnikom. Revizijska podjetja postavljajo nizke cene pri začetnih revizijskih poslih, da bi si v prihodnjih obdobjih zagotovila dobičke, ki bi jih prineslo nadaljnje sodelovanje z naročnikom. Pri tem pa je potrebno izpostaviti problem merjenja kakovosti revizije. Nižanje cen revizijskih poslov lahko namreč pri revizorju povzroči manj vloženega truda v revizijo in s tem ogrozi kakovost opravljene revizije (Deis & Giroux, 1996, str. 57).

Kot smo že omenili, nižanje cen začetnih revizijskih poslov lahko povzroči slabšo kakovost revizije, saj se revizor zaradi nižje cene revizije odloči, da bo obseg revizije zmanjšal, tako da bo s ceno revizije pokrtil vse dodatne stroške, ki nastanejo pri sprejetju novega posla (Wahab & Zain, 2013, str. 736). Vendar se s tem ne strinjajo DeAngelo, Klein in Leffler (v Deis & Giroux, 1996, str. 57), ki pravijo drugače, saj trdijo, da se z nižanjem cen revizijskih poslov kakovost revizije ohranja (Deis & Giroux, 1996, str. 57).

2.2.2 Nižanje cen začetnih revizijskih storitev in neodvisnost

Revizija računovodskih izkazov je namenjena različnim uporabnikom računovodskih izkazov, kot so na primer: potencialni vlagatelji, lastniki, posojilodajalci, uporabniki proizvodov podjetja in širša javnost. Zato je pomembno, da revizorji kljub vsemu ohranijo neodvisnost, ki je potrebna pri opravljanju njihovega dela. Revizor mora namreč pri svojem delu odkriti napake in kršitve v računovodskem sistemu podjetja in vse tudi razkriti kljub temu, da naročniki včasih želijo drugače. Revizorji so zaradi začetnega nižanja cen revizijskih poslov odvisni od kvazi rent, ki jih bodo v prihodnosti prejeli od svojih obstoječih naročnikov, kar pomeni, da se morajo revizorji truditi obdržati naročnike; včasih to zahteva tudi prilagoditev mnenja, kar lahko posledično ogrozi tudi revizorjevo neodvisnost (DeAngelo, 1981, str. 115).

Tudi Dye (v Craswell & Francis, 1999, str. 202) pravi, da bi revizorji največjo neodvisnost dosegli, če ne bi bili odvisni od prihodnjih kvazi rent, ki bi jih v prihodnosti zaračunali naročnikom revizije. Če pa bi le-ti dobili kvazi rente od svojih naročnikov, potem bi bila neodvisnost revizorja dosežena tako, da bi kvazi rente bile javno objavljene. Torej, če kvazi rente niso javno objavljene, lahko z njimi naročniki vplivajo na revizorja in njegovo mnenje, s tem pa posledično ogrozijo njegovo neodvisnost

Ker je na trgu revizijskih storitev močna konkurenca, kjer revizijske družbe tekmujejo za pridobitev čim več naročnikov revizijskih storitev z nižanjem cen začetnih revizijskih storitev, je takšno nižanje cen neracionalno in do revizijske stroke celo tudi škodljivo, saj s takšnim ravnanjem revizijske družbe lahko ogrozijo svojo neodvisnost, s tem pa je lahko ogrožena tudi etika revizorja (Butterworth & Houghton, 1995, str. 324).

Kot smo že omenili, je pri nižanju cen začetnih revizijskih poslov ogrožena neodvisnost, saj revizor pričakuje, da bo zaradi začetnega nižanja cen z naročnikom sodeloval tudi v prihodnjih letih in s tem dosegel pričakovane donose, ki jih je izgubil prvo leto zaradi začetnih popustov, ki jih je dal svojemu naročniku. Zato se revizor trudi naročnika obdržati, kar lahko ogrozi njegovo neodvisnost. Prav tako lahko neodvisnost revizorja ogrozi tudi »prijateljska vez«, ki nastane med naročnikom in revizorjem po dolгих letih sodelovanja (Abdul Wahab & Zain, 2013, str. 736).

Večje kot so revizijske družbe, bolj neodvisne so od svojih naročnikov (DeAngelo, v Ettredge & Greenberg, 1990, str. 200). Pri tem pa Simunic in Stein (v Ettredge & Greenberg, 1990, str. 200) pravita, da revizorji z večjim ugledom uporabljajo boljše teste za preizkus verodostojnosti računovodskih izkazov.

Chan in DeAngelo (v Ghosh in Lustgarten, 2005, str. 340) nasprotujeta prej napisanemu in pravita, da revizorjeva neodvisnost z nižanjem cen ni direktno ogrožena, saj je nižanje cen začetnih revizijskih poslov povsem nekaj naravnega na trgu revizijskih storitev, saj vsa revizijska podjetja med seboj tekmujejo in se trudijo z nižanjem cen pridobiti čim več naročnikov.

Potrebno je omeniti tudi teorijo agenta, ki pravi, da prihaja do nasprotij med agenti/managerji in lastniki podjetja. Zaradi nesoglasij med agenti in lastniki nastanejo agencijski stroški, ki se jih da ublažiti z nadzorom nad finančnimi in nefinančnimi informacijami o podjetju, ki jih pregledajo neodvisni revizorji, ki dajo zanesljive informacije o poslovanju podjetja, zato je pomembno, da revizor poda neodvisno mnenje, s katerim ne škodi ne agentom in ne lastnikom podjetja (Peel, 2009, str. 5). Teorija agenta namreč opisuje vlogo revizorjev kot mehanizem za zmanjšanje asimetrije informacij, ki izhajajo iz računovodskih izkazov in posledično na zmanjšanje agencijskih stroškov zaradi oportunističnih zaslužkov managementa. Raziskave so pokazale, da revizorji spremljajo različne tipe manipulacij računovodskih izkazov. Revizijski programi, ki jih uporabljajo revizorji pri reviziji, so zasnovani tako, da odkrijejo prevelike zaslužke managementa.

Do pomanjkanja neodvisnosti revizorja pa lahko pride zaradi prenizko postavljenih cen revizijskih storitev in zaradi finančne navezanosti revizorja na naročnika zaradi prenizko postavljenih cen začetnih revizijskih poslov. Zaradi pomanjkanja revizorjeve neodvisnosti revizor lahko izda naročniku bolj ugodno poročilo o revidiranju računovodskih izkazov. Vendar je potrebno poudariti, da na neodvisnost ne vpliva le postavljanje nižjih cen začetnih revizijskih poslov, ampak tudi transakcijski stroški zamenjave revizorja, slaba konkurenčnost na trgu revizijskih storitev in razmerje med revizorjem in naročnikom, ki se pokaže kot rezultat zaslužkov managementa (Sankaraguruswamy & Whisenant, 2009, str. 6–7).

2.3 Prisotnost nižanja cen začetnih revizijskih poslov po svetu

Raziskave o nižanju cen začetnih revizijskih poslov so se začele že zelo zgodaj, in sicer Butterworth in Houghton (1995) v svojem članku omenjata, da je bila prva raziskava na to temo narejena že leta 1976 v Združenih državah Amerike. Tudi drugod po svetu je mnogokrat prisotno nižanje cen začetnih revizijskih poslov, zato bomo v naslednjih tabelah prikazali prisotnost nižanja cen, ki sta ga v svojem članku povzela Butterworth in Houghton, ki sta preučevala raziskave na trgu revizijskih storitev v ZDA, Kanadi in

Avstraliji. V tabeli 5 predstavljamo povzetek rezultatov raziskav o nižanju cen začetnih revizijskih poslov, ki sta jih povzela Butterworth in Houghton.

Tabela 5: Povzetek rezultatov raziskav o nižanju cen začetnih revizijskih storitev

Avtor/ji raziskave; Leto objave raziskave	Država v kateri je bila raziskava opravljena	Preučevano obdobje	Ugotovitve raziskav*
Simunic (1980)	ZDA	1976	Ne
Chung & Lindsay (1988)	Kanada	1979	Ne
Francis (1984)	Avstralija	1974–1978	Ne
Palmrose (1986)	ZDA	1981	Ne
Francis & Simon (1987)	ZDA	1984	Da
Simon & Francis (1988)	ZDA	1984	Da
Schatzberg (1990)	ZDA	ni podatka	Da
Turpen (1990)	ZDA	1982–1984	Da
Ettredge & Greenburg (1990)	ZDA	1983–1987	Da

Legenda: * Ugotovitve raziskav: prisotnost nižanja cen začetnih revizijskih poslov

Vir: S. Butterworth & K.A. Houghton, 1995, str. 326

Kot je razvidno iz tabele 5, sta Simon in Francis v raziskavi, ki sta jo objavila leta 1988, ugotovila, da se je pojavilo nižanje cen začetnih revizijskih poslov. Cene začetnih revizijskih poslov so bile za 24 odstotkov nižje kot cene običajnih revizij. Enako pravita Ettredge in Greenburg, ki sta ugotovila, da so cene nižje za 25 odstotkov cen revizij na trgu (Ghosh & Lustgarten, 2005, str. 342).

Tabela 6: Prisotnost nižanja cen začetnih revizijskih poslov po svetu na podlagi objavljenih raziskav

Avtor/ji raziskave; Leto objave raziskave	Država	Število podjetij, v vzorcu, pri zamenjavi revizorja	Število vseh opazovanih podjetij	Obdobje	Nižanja cen začetnih revizijskih storitev	Ogrožena kakovost revizije	Ogrožena neodvisnost revizorja	Javna objava cen revizijskih storitev
Deis R. D & Giroux G. (1996)	Teksas	232	232	1983 - 1984	Da	da	/	/
Craswell A. T. & Francis J. R. (1999)	Avstralija	224	1.468	1985 - 1987	Da	/	ne	da
Huang H., Raghunandan K. & Rama D. (2009)	ZDA	1.691 (leta 2001), 1.992 (leta 2006)	/	2001 in 2006*	Da	/	/	da
Ghosh A. & Lustgarten S. (2005)	ZDA	/	/	2000 - 2003	Da	/	/	da
Sankaraguruswamy S. & Whisenant S. (2009)	ZDA	661	22.117	2000 - 2007	Da	ne	/	da
Zain M. M & Abdul Wahab E. A. (2013)	Malezija	555	3.003	1996 - 2006	Da	/	ne	da
Peel M. J. (2013)	Združeno kraljestvo	458	7.651	2006	Da	/	/	da

Legenda: / - v raziskavi ni bilo podatka oziroma avtorji raziskave določene teme niso obravnavali.

* - opazovana so bila podjetja pred uvedbo SOX¹ leta 2001 in po uvedbi SOX leta 2006.

¹ Sarbanes-Oxley Act ali SOX je zakon s področja korporativnega upravljanja družb, ki je bil sprejet leta 2002.

V tabeli 6 prikazujemo rezultate raziskav o nižanju cen začetnih revizijskih poslov po svetu, ki izhajajo iz lastnega pregleda obstoječe literature na tem področju. Pregled obsega predvsem empirične študije, ki so bile objavljene po že omenjeni pregledani raziskavi avtorjev Butterworth & Houghton (1995). V tabeli bomo opredelili avtorja, ki je določeno raziskavo opravil in letnico objave raziskave, nato bomo navedli trg, na katerem je bila raziskava opravljena, opredelili, kako velik je bil vzorec podjetij, ki so zamenjala revizorja v obdobju raziskave, nato bomo navedli, koliko je bilo vseh podjetij, ki so jih avtorji v raziskavi opazovali, v tabeli bomo tudi povzeli, ali je bilo na opazovanem trgu prisotno nižanje cen začetnih revizijskih poslov ali ne. Prav tako bomo prikazali, ali je s prisotnostjo nižanja cen ogrožena kakovost revizije, ki je merjena s številom ur revizije, in ali je ogrožena neodvisnost revizorja, ki revizijo opravlja. Razvidno je, da je povsod po svetu prisotno nižanje cen začetnih revizijskih poslov.

V raziskavi o nižanju cen začetnih revizijskih poslov pred in po uvedbi SOX-a so Huang, Raghunandan in Rama (2009, str. 188) ugotovili, da je bila večja prisotnost nižanja cen začetnih revizijskih storitev pred uvedbo SOX-a, in sicer so popuste pri začetnih revizijskih poslih v večji meri ponujale revizijske družbe iz skupine BIG 4, saj so novi naročniki revizij za začetno revizijo v povprečju plačali 24 odstotkov manj kot obstoječi naročniki. Vendar se je nižanje cen začetnih revizijskih poslov pojavilo tudi leta 2006, torej po uvedbi SOX-a. Nižanje cen se je v večji meri pojavilo pri revizijskih družbah BIG 4. Novim naročnikom so te družbe pri začetnih revizijskih poslih ponujale cene, v povprečju nižje za 16 odstotkov, kot so bile cene revizij, ki so jih revizijske družbe nudile obstoječim naročnikom.

3 EMPIRIČNA RAZISKAVA ZAČETNIH CEN REVIZIJSKIH POSLOV V SLOVENIJI

3.1 Predstavitev hipoteze raziskave

Literatura, ki smo jo obdelali in povzeli v magistrski nalogi, je v večji meri raziskovala nižanje cen začetnih revizijskih storitev po svetu. Ob pregledu literature smo ugotovili, da se prisotnost nižanja cen začetnih revizijskih poslov pojavlja skoraj povsod po svetu, kjer so bile opravljene raziskave na to temo.

Na podlagi predhodnih študij lahko sklepamo, da je nižanje cen začetnih revizijskih poslov prisotno na vseh preučevanih revizijskih trgih, kar pomeni, da je po vsej verjetnosti prisotno tudi v Sloveniji. Namen raziskave je ugotoviti morebitne posebnosti na tem

področju v Sloveniji in poiskati vzroke zanje. Sklepamo lahko, da revizijske družbe zaradi želje po pridobitvi novih naročnikov nižajo cene začetnih revizijskih poslov. S tem so bolj konkurenčne ostalim revizijskim družbam (Sankaraguruswamy S. & Whisenant S., 2009; Abdul Wahab E. A. & Zain M. M., 2013; Craswell A. T. & Francis J. R., 1999; Deis R. D & Giroux G., 1996; Ghosh A. & Lustgarten S., 2005; Peel M. J., 2013; Huang H., Raghunandan K. & Rama D., 2009). Kot smo spoznali v navedeni literaturi, lahko sklepamo, da revizijske družbe na slovenskem trgu nižajo cene revizijskih poslov, ker v prihodnosti pričakujejo, da bodo s ponavljajočimi revizijami dosegale kvazi rente in z njimi pokrile začetne stroške ter dosegale nadpovprečne dobičke. Torej na podlagi teh ugotovitev postavljamo hipotezo.

H1: Cene revizijskih poslov pri naročnikih začetnih revizij so prvo leto revizije nižje kot cene ponavljajočih revizij v Sloveniji.

3.2 Opis vzorca in metodologija zbiranja podatkov

Slovenske gospodarske družbe so zavezane k javni objavi cen revizijskih storitev v letnem poročilu. Raziskava je temeljila na javno dostopnih podatkih, ki smo jih pridobili iz letnih poročil, objavljenih na spletni strani Agencije za javnopravne evidence in storitve (AJ PES) in drugih spletnih straneh, kjer smo pridobili tudi računovodske izkaze, iz katerih smo izračunali kazalnike, ki smo jih potrebovali za analizo. Iz letnih poročil in računovodskih izkazov smo pridobili podatke, ki smo jih potrebovali, da smo lahko opravili analizo o nižanju cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji.

Agencija za javnopravne evidence in storitve (AJ PES) nam je pripravila seznam velikih gospodarskih družb v Sloveniji v obdobju od leta 2011 do leta 2013. Leta 2011 je bilo na seznamu 777 gospodarskih družb, leta 2012 752 in leta 2013 741 gospodarskih družb. V vzorcu smo skupaj imeli 2270 opazovanih enot.

V nadaljevanju smo zaradi posebnosti, povezanih tako z računovodenjem kot tudi z revidiranjem, izločili družbe, ki spadajo v finančno dejavnost (banke, zavarovalnice, pozavarovalnice, družbe z dejavnostjo upravljanja holding družb, dejavnostjo holdingov, finančnih storitev, finančnega posredništva, družbe tveganega kapitala, pokojninski skladi, borzni posredniki in družbe z dejavnostjo upravljanja premoženja). Po omenjeni izločitvi je celotna populacija zajemala 1420 opazovanih enot v obdobju od 2011 do 2013.

Iz celotne populacije smo nato v vzorec naključno izbrali 326 opazovanih enot. V 220 primerih je šlo za podaljšanje sodelovanja z obstoječim revizorjem, v 106 primerih pa je

prišlo do menjave revizijske družbe. V primerih, ko je naročnik revizorja zamenjal, je bila v 44 primerih izbrana revizijska družba iz skupine Big 4, v 62 primerih pa revizijska družba, ki ne pripada skupini Big 4.

Postavljeno hipotezo bomo preverjali s tremi različnimi metodami, in sicer z izračunavanjem korelacij, s T-testom in z regresijsko analizo.

3.3 Predstavitev modela in analiza cen začetnih revizijskih poslov

Regresijski model cen revizijskih storitev izhaja iz raziskave, ki sta jo opravila Craswell in Francis (1999, str. 203–204). Revizijski modeli, ki preučujejo cene revizijskih storitev, vključujejo spremenljivke, ki vplivajo na cene revizijskih storitev. Te spremenljivke so: velikost naročnika, kompleksnost in tveganje, kateremu sta izpostavljena naročnik in revizor. Tako opredeljeni regresijski modeli imajo dobro pojasnjevalno moč ($R^2 = 0,70$ ali več) in so primerni za vse vzorce, obdobja in države (Craswell & Francis, 1999, str. 203).

Pri modelu za testiranje nižanja cen začetnih revizijskih poslov je potrebno v model dodati osrednjo spremenljivko, ki bo identificirala podjetja, ki so zamenjala revizorja in prvo leto sodelujejo z izbrano revizijsko družbo. Takšna primerjava bo omogočala ločevanje začetnih in ponavljajočih se revizij v regresijskem modelu. Model testiranja cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji bomo izvedli s pomočjo linearne regresije. Model, ki sta ga v raziskavi uporabila Craswell in Francis (1999, str. 204), vključuje naslednje spremenljivke:

- LAF = naravni logaritem cene revizije v enem letu (v tisoč €)
- LTA = naravni logaritem celotnih sredstev v enem letu (v tisoč €)
- SUBS = število vseh hčerinskih podjetij
- FOR = delež hčerinskih podjetij v tujini
- CATA = razmerje med kratkoročnimi sredstvi in celotnimi sredstvi
- QUICK = razmerje med kratkoročnimi sredstvi in kratkoročnimi obveznostmi
- DE = razmerje med dolgoročnim dolgom in celotnimi sredstvi
- ROA = dobičkonosnost sredstev
- OPIN = kazalec spremenljivke (1 = mnenje s pridržkom/negativno mnenje)
- BIG 4 = kazalec spremenljivke (1 = revizor iz skupine BIG 4)
- INITIAL = kazalec spremenljivke (1 = če je podjetje v opazovanem letu zamenjalo revizorja)

Simonova in Francisova linearna regresijska funkcija (1) začetnih revizijskih poslov v primerjavi s ponavljajočimi revizijskimi posli je prikazana v naslednji enačbi.

$$\ln(AF) = b_0 + b_1 \ln(TA) + b_2(SUBS) + b_3(FOR) + b_4(CATA) + b_5(QUICK) + b_6(DE) + b_7(ROA) + b_8(OPIN) + b_9(BIG\ 4) + b_{10}(INITIAL) + \varepsilon$$

Kot kontrolne spremenljivke smo v regresijskem modelu uporabili višino celotnih sredstev na koncu poslovnega leta, s katerim je določena velikost naročnika revizijske storitve. Glede na to, da cene revizijskih storitev ne naraščajo linearno z velikostjo naročnika, ampak počasneje, smo cene revidiranja logaritmirali (LAF). Logaritmirali smo tudi sredstva naročnika (LTA), zaradi njihove porazdeljenosti. Za mero kompleksnosti smo uporabili spremenljivki, ki sta število hčerinskih podjetij (SUBS) in delež hčerinskih podjetij v tujini (FOR). Revizijsko tveganje je v modelu določeno s spremenljivkami, kot so: razmerje med dolgoročnim dolgom in celotnimi sredstvi (DE), razmerje med kratkoročnimi sredstvi in celotnimi sredstvi (CATA) in spremenljivko, ki prikazuje razmerje med kratkoročnimi sredstvi in kratkoročnimi obveznostmi (QUICK). Ker spremenljivka QUICK prikazuje likvidnost naročnika, zanjo velja, da manjša kot je vrednost spremenljivke QUICK, manjša je likvidnost podjetja in s tem se povečuje tveganost naročnika. Za spremenljivko ROA velja, da večja kot je vrednost ROA pri naročniku, manjše so cene revizijskih storitev, kar je prav tako kot spremenljivka QUICK povezano z tveganostjo naročnika. Spremenljivka ROA nam kaže dobičkonosnost naročnika in pove, da bolj kot so naročniki dobičkonosni, manjše tveganje predstavljajo revizorju. Takšna podjetja plačujejo nižje cene revizijskih storitev kot podjetja, ki nimajo izgube. To je verjetno zato, ker podjetja, ki dosegajo izgubo niso sposobna plačevati višjih cen revizijskih storitev. Tudi konec poslovnega leta je spremenljivka, ki ima v našem modelu vpliv na postavljanje cen revizijskih storitev. Pri spremenljivki OPIN je pričakovana pozitivna povezava, ker so prejšnje študije pokazale, da so višje cene revizijskih storitev povezane z prirejenim mnenjem, ki ga podajo revizorji. Negativen vpliv pa smo pričakovali pri spremenljivkah QUICK, ROA in LOSS. Osrednja spremenljivka v modelu INITIAL omogoča primerjavo s prejšnjimi raziskavami, ki so bile opravljene na temo nižanja cen začetnih revizijskih storitev (Craswell & Francis, 1999, str. 204).

3.4 Analiza rezultatov raziskave

Zanimalo nas je, ali v Sloveniji obstaja prisotnost nižanja cen začetnih revizijskih poslov. Zato smo povezavo cene revizije in vseh odvisnih spremenljivk (LTA, SUBS, FOR, CATA, QUICK, DE, ROA, OPIN, BIG 4, INITIAL) preverjali s testom korelacij, T-testom in regresijskim modelom. V tem poglavju bomo predstavili analizo rezultatov raziskave, ki smo jo opravili s pomočjo prej omenjenih spremenljivk.

3.4.1 Opisna statistika

Opisna statistika za model spremenljivk, ki smo jih uporabili v naslednjih analizah, je predstavljena v tabeli 7. V celoten vzorec opazovanih enot smo zajeli 326 opazovanih enot, od tega je 220 kontrolnih opazovanih enot, ki v preučevanem obdobju niso zamenjale revizorja, in 106 eksperimentalnih opazovalnih enot, ki so zamenjale revizorja. V tabeli 7 so številske spremenljivke razdeljene glede na to, ali so v opazovanem obdobju zamenjale revizorja ali ne, prav tako so rezultati v tabeli 7 prikazani za celoten vzorec 326 opazovanih enot.

Iz tabele 7 je razvidno, da je minimalna cena revizije med vsemi opazovanimi enotami ($n=326$) v vzorcu znašala 2.340 EUR, maksimalna cena revizije pa 217.000 EUR, povprečna cena revizije v celotnem vzorcu izbranega obdobja je znašala 20.880 EUR.

Najmanjša vrednost celotnih sredstev opazovanih enot v celotnem vzorcu znaša 814.000 EUR, največja pa 1.701.235.000 EUR. Povprečje celotnih sredstev v celotnem vzorcu opazovanih enot je 124.822.000 EUR.

Največje število odvisnih podjetij med opazovanimi enotami je 29. Nekatere opazovane enote v vzorcu podružnic nimajo. Povprečno število podružnic vseh opazovanih enot pa je 3. Podatki o številu podružnic, ki jih imajo vse opazovane enote v tujini, kažejo, da je povprečni delež vseh podružnic v tujini opazovanih enot 29,24-odstotni. Razmerje med kratkoročnimi sredstvi in celotnimi sredstvi opazovanih enot (CATA) v celotnem vzorcu opazovanih enot v povprečju znaša 0,42, najmanjša vrednost je 0,0027, največja pa 0,98. V analizi smo uporabili tudi spremenljivko, ki kaže razmerje med kratkoročnimi sredstvi in kratkoročnimi obveznostmi (QUICK). Ta spremenljivka kaže plačilno sposobnost opazovanih enot, in sicer večji kot je kazalnik, večjo plačilno sposobnost ima opazovana enota. V celotnem vzorcu opazovanih enot znaša najmanjša vrednost kazalnika QUICK 0,0036, največja vrednost pa 10,38. Povprečje kazalnika QUICK v celotnem vzorcu znaša 1,33. Razmerje med dolgoročnim dolgom in celotnimi sredstvi (DE) znaša v povprečju celotnega vzorca opazovanih enot 0,14, najmanjša vrednost kazalnika iz celotnega vzorca opazovanih enot znaša 0, ker nekatere opazovane enote dolgoročnega dolga nimajo. Najvišja vrednost kazalnika DE je 0,93, kar kaže veliko zadolženost opazovane enote. V model smo vključili tudi spremenljivko ROA, ki prikazuje dobičkonosnost sredstev. Najnižja vrednost kazalnika ROA je -7,08, najvišja vrednost pa 1,70. Povprečna vrednost ROA iz vzorca vseh opazovanih enot je -0,05, kar pomeni, da so v povprečju opazovane enote iz celotnega vzorca v preučevanem obdobju dosegale izgubo, kar kaže negativen predznak.

Tabela 7: Opisna statistika za številske spremenljivke

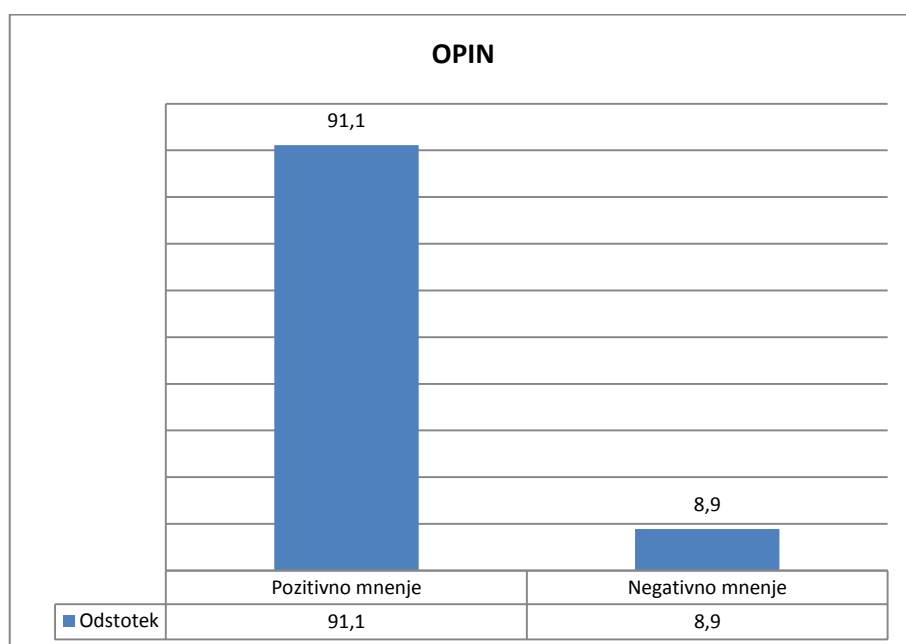
Spremenljivke	Podjetja, ki niso v opazovanem letu zamenjala revizorja (n=220)				Podjetje je v opazovanem letu zamenjalo revizorja (n=106)				Vsa opazovana podjetja (n=326)			
	Povprečje	Standardni odklon	Min	Max	Povprečje	Standardni odklon	Min	Max	Povprečje	Standardni odklon	Min	Max
CENA REVIZIJE	20.760	21.782	4.400	217.000	21.120	26.280	2.340	217.000	20.880	23.300	2.340	217.000
CELOTNA SREDSTVA	130.734*	261.041*	814*	1.701.235*	112.552*	238.639*	2.859*	1.566.285*	124.822*	253.750*	814*	1.701.235*
ŠTEVILO ODVISNIH DRUŽB	3,28	5,33	0	29	3,46	5,94	0	29	3,34	5,53	0	29
FOR	31,53	41,41	0	100	24,48	37,00	0	100	29,24	40,11	0	100
CATA	0,43	0,23	0,0027	0,9796	0,39	0,21	0,0045	0,9187	0,42	0,22	0,0027	0,98
QUICK	1,39	1,30	0,0036	10,38	1,22	1,05	0,0062	5,7539	1,33	1,23	0,0036	10,38
DE	0,14	0,14	0	0,8111	0,15	0,15	0	0,9345	0,14	0,14	0	0,93
ROA	-0,04	0,51	-7,08	1,7	-0,10	0,40	-3,82	0,1831	-0,05	0,48	-7,08	1,70

Legenda:

* v tisoč €

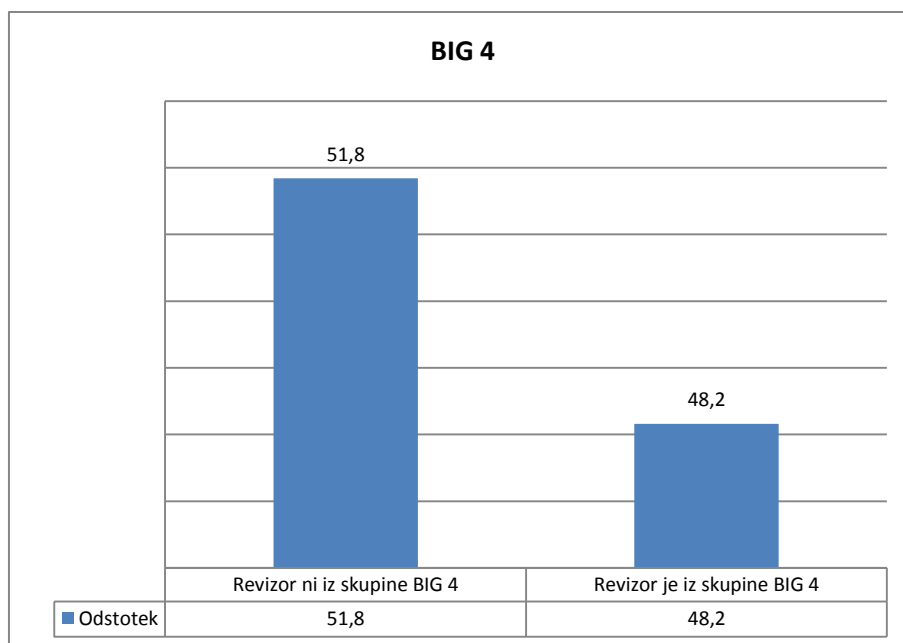
Opisna statistika kategoričnih spremenljivk je predstavljena v naslednjih slikah. Iz Slike 1 je razvidno, da je izmed 326 preučevanih opazovanih enot v obdobju 2011 do 2013 dobilo 29 opazovanih enot mnenje s pridržkom oziroma negativno mnenje, kar pomeni 8,9 odstotkov vseh preučevanih opazovanih enot. Pozitivno mnenje s strani revizorja pa je v preučevanem obdobju dobilo 297 opazovanih enot.

Slika 1: Opisna statistika kategorične spremenljivke, ki se nanaša na podano mnenje revizorja

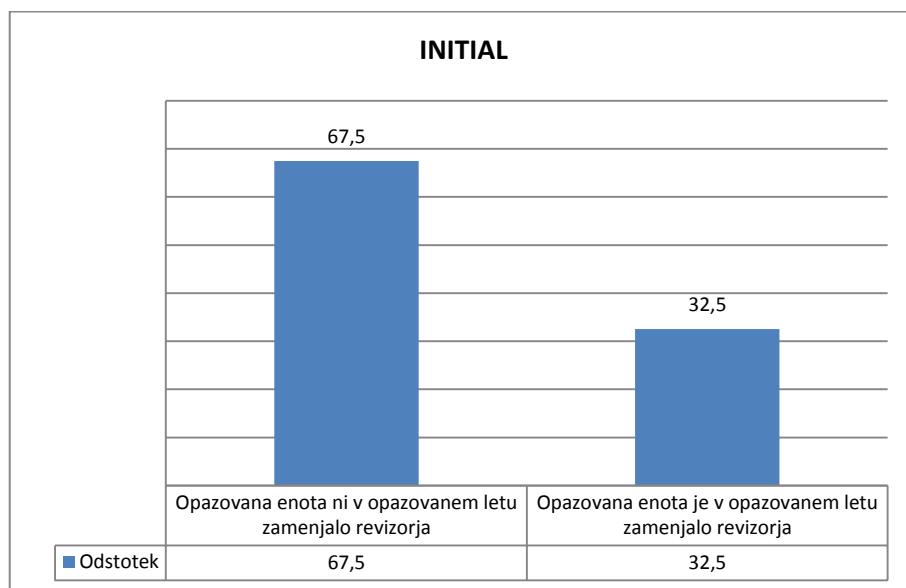
Iz Slike 2 je razvidno, da je 157 opazovanih enot v obdobju od 2011 do 2013 izbralo za revidiranje letnega poročila družbo iz skupine Big 4.

Slika 2: Kategorična spremenljivka, ki prikazuje, koliko preučevanih opazovanih enot so revidirale revizijske družbe iz skupine Big 4

Na Sliki 3 je prikazano, koliko preučevanih opazovanih enot v vzorcu se je odločilo za zamenjavo revizorja v obdobju od 2011 do 2013. Opazimo lahko, da je se je za zamenjavo revizijske družbe odločilo 106 opazovanih enot, to je 32,5 odstotkov opazovanih enot izbranega vzorca.

Slika 3: Kategorična spremenljivka, ki prikazuje zamenjave revizorjev v opazovanem obdobju

3.4.2 Analiza postavljene hipoteze s pomočjo korelacije

S Pearsonovo korelacijsko matriko ugotavljamo povezanost med spremenljivkami in moč, s katero so spremenljivke v modelu med seboj povezane, in sicer 0,0–0,1 – zanemarljiva, zelo majhna, neznatna povezanost, ki je skoraj ni; 0,1–0,3 – majhna/nizka povezanost; 0,3–0,5 – zmerna/srednja povezanost; 0,5–0,7 – velika/večja povezanost; 0,70–0,9 – zelo velika/zelo visoka povezanost; 0,90–1 – skoraj popolna povezanost (Hopkins, 2002).

Iz tabele 8 so razvidne povezave med spremenljivkami v modelu. Statistično značilne povezave so tiste, ki imajo p vrednost manjšo od 0,01 oziroma 0,05. Iz tabele 8 lahko vidimo, da povezava med LAF in LTA kaže močno značilno povezanost (koeficient=0,667, $p=0,000$), kar pomeni, da se cena revizije povečuje z večanjem celotnih sredstev opazovane enote.

Srednje močna značilna povezanost obstaja med spremenljivkama LAF in SUBS (koeficient=0,412, $p=0,000$), kar pokaže, da se cena revizije povečuje, če se večja število podružnic revidirane opazovane enote.

Srednja povezanost obstaja tudi med spremenljivkama LAF in BIG 4 (koeficient=0,410, $p=0,000$), to pomeni, da je cena revizije višja pri tistih opazovanih enotah, ki jih revidirajo revizijske družbe skupine Big 4.

Spremenljivki LAF in QUICK (koeficient=0,124, $p=0,026$) sta značilno, a šibkeje povezani, vendar velja, da če se povečuje cena revizije, se povečuje tudi plačilna sposobnost opazovane enote (opisujemo jo s spremenljivko QUICK).

Tudi LAF in FOR (koeficient=0,191, $p=0,001$) sta značilno, a šibkeje povezani, kar kaže na povezavo med ceno revizije in odvisnimi družbami, ki jih imajo revidirane opazovane enote v tujini. Ta povezava kaže, da večji delež podružnic pomeni večjo ceno revizije.

Ostale neodvisne spremenljivke (CATA, DE, ROA, OPIN, INITIAL) ne kažejo povezave z odvisno spremenljivko LAF, kar pomeni, da nimajo statistično pomembnega vpliva nanjo ($p>0,05$). Iz korelacijske matrike lahko razberemo, da povezanost med spremenljivkama INITIAL in LAF ni statistično značilna ($p>0,05$).

Tabela 8: Pearsonova korelacijska matrika, ki kaže povezanost spremenljivk (n=326)

		LAF	LTA	SUBS	FOR	CATA	QUICK	DE	ROA	OPIN	BIG4	INITIAL
LAF	Pearsonova korelacija	1	0,667**	0,412**	0,191**	0,000	0,124*	-0,066	0,016	0,010	0,410**	-0,028
	p-vrednost		0,000	0,000	0,001	1,000	0,026	0,235	0,777	0,855	0,000	0,611
LTA	Pearsonova korelacija	0,667**	1	0,419**	0,117*	-0,259**	0,140*	-0,052	0,052	-0,048	0,373**	-0,019
	p-vrednost	0,000		0,000	0,035	0,000	0,011	0,349	0,348	0,390	0,000	0,729
SUBS	Pearsonova korelacija	0,412**	0,419**	1	0,428**	-0,029	-0,009	0,118*	0,025	0,006	0,146**	0,016
	p-vrednost	0,000	0,000		0,000	0,607	0,872	0,033	0,652	0,910	0,008	0,778
FOR	Pearsonova korelacija	0,191**	0,117*	0,428**	1	0,232**	0,023	0,026	0,055	-0,062	0,159**	-0,082
	p-vrednost	0,001	0,035	0,000		0,000	0,675	0,634	0,320	0,262	0,004	0,137
CATA	Pearsonova korelacija	0,000	-0,259**	-0,029	0,232**	1	0,258**	-0,353**	0,079	-0,156**	0,119*	-0,087
	p-vrednost	1,000	0,000	0,607	0,000		0,000	0,000	0,155	0,005	0,031	0,118
QUICK	Pearsonova korelacija	0,124*	0,140*	-0,009	0,023	0,258**	1	-0,233**	0,096	-0,164**	0,127*	-0,064
	p-vrednost	0,026	0,011	0,872	0,675	0,000		0,000	0,083	0,003	0,022	0,251
DE	Pearsonova korelacija	-0,066	-0,052	0,118*	0,026	-0,353**	-0,233**	1	-0,062	0,255**	-0,161**	0,053
	p-vrednost	0,235	0,349	0,033	0,634	0,000	0,000		0,267	0,000	0,004	0,341

ROA	Pearsonova korelacija	0,016	0,052	0,025	0,055	0,079	0,096	-0,062	1	-0,010	-0,042	-0,060
	p-vrednost	0,777	0,348	0,652	0,320	0,155	0,083	0,267		0,860	0,451	0,283
OPIN	Pearsonova korelacija	0,010	-0,048	0,006	-0,062	-0,156**	-0,164**	0,255**	-0,010	1	-0,042	0,151**
	p-vrednost	0,855	0,390	0,910	0,262	0,005	0,003	0,000	0,860		0,445	0,006
BIG4	Pearsonova korelacija	0,410**	0,373**	0,146**	0,159**	0,119*	0,127*	-0,161**	-0,042	-0,042	1	-0,092
	p-vrednost	0,000	0,000	0,008	0,004	0,031	0,022	0,004	0,451	0,445		0,096
INITIAL	Pearsonova korelacija	-0,028	-0,019	0,016	-0,082	-0,087	-0,064	0,053	-0,060	0,151**	-0,092	1
	p-vrednost	0,611	0,729	0,778	0,137	0,118	0,251	0,341	0,283	0,006	0,096	

Legenda:

** Korelacija je statistično pomembna na nivoju 0,01

* Korelacija je statistično pomembna na nivoju 0,05

3.4.3 Analiza hipoteze s pomočjo T-testa

Z uporabo T-testa, prikazanega v tabeli 9, ugotavljamo razliko med aritmetičnimi sredinami med dvema vzorcema, in sicer vzorcem, kjer so opazovane enote zamenjale revizorja, in opazovanimi enotami, ki niso zamenjale revizorja.

S T-testom torej ugotavljamo, ali obstaja statistično pomembna razlika med cenami revizijskih storitev med opazovanimi enotami, ki so v opazovanem letu zamenjale revizorja, in tistimi, ki ga niso.

Iz tabele 9 je razvidno, da je povprečje cen (AF) revizijskih storitev pri opazovanih enotah, ki so zamenjale revizorja, 21.120 EUR, pri opazovanih enotah, ki niso zamenjale revizorja, pa 20.760 EUR. Dodatni podatek (p-vrednost) kaže, da se povprečje cen revizijskih storitev (AF) med opazovanimi enotami, ki so zamenjale revizorja, in opazovanimi enotami, ki revizorja niso zamenjale, ne razlikujeta značilno ($p=0,896$).

Tudi povprečja ostalih neodvisnih spremenljivk (LTA, SUBS, FOR, CATA, QUICK, DE, ROA) med opazovanimi enotami, ki so zamenjale revizorja, in tistimi, ki ga niso, niso statistično značilne, saj je pri vseh neodvisnih spremenljivkah stopnja značilnosti višja od 0,05.

Torej lahko na podlagi T-testa hipotezo o prisotnosti nižanja cen začetnih revizijskih storitev v Sloveniji ovržemo, saj v ceni ni statistično pomembne razlike (p vrednost je višja od 0,05).

Tabela 9: Opisna statistika (T-test)

		N	Povprečje	Standardni odklon	Standardna napaka	p-vrednost
AF	Nov revizor	106	21,12	26,28	2,55	0,896
	Obstoječi revizor	220	20,76	21,78	1,47	
TA	Nov revizor	106	112.552,225	238.639,45	23.178,71	0,545
	Obstoječi revizor	220	130.734,35	261.041,239	17.599,40	
SUBS	Nov revizor	106	3,46	5,94	0,58	0,778
	Obstoječi revizor	220	3,28	5,33	0,36	
FOR	Nov revizor	106	24,48	37,00	3,59	0,123
	Obstoječi revizor	220	31,53	41,41	2,79	
CATA	Nov revizor	106	0,39	0,21	0,02	0,118
	Obstoječi revizor	220	0,43	0,23	0,02	
QUICK	Nov revizor	106	1,22	1,05	0,10	0,251
	Obstoječi revizor	220	1,39	1,30	0,09	
DE	Nov revizor	106	0,15	0,15	0,02	0,341
	Obstoječi revizor	220	0,14	0,14	0,01	
ROA	Nov revizor	106	-0,10	0,40	0,04	0,283
	Obstoječi revizor	220	-0,04	0,51	0,03	

3.4.4 Analiza hipoteze s pomočjo regresijske analize

Z regresijsko analizo želimo preveriti, kako ena oziroma več neodvisnih spremenljivk (INITIAL, LTA, DE, ROA, FOR, QUICK, OPIN, BIG 4, SUBS, CATA) vplivajo na odvisno spremenljivko (LAF). Iz tabele 10 je razvidno, da neodvisne spremenljivke (LTA, SUBS, FOR, CATA, QUICK, DE, ROA, OPIN, BIG 4, INITIAL) v našem modelu pojasnjujejo 51,9 odstotkov variance odvisne spremenljivke (LAF), ostalih 48,1 odstotkov odvisne spremenljivke pa ostaja nepojasnjene oziroma nanjo lahko vplivajo drugi dejavniki, ki v modelu niso zajeti. Pri tem je odvisnost med vključenimi spremenljivkami pozitivna in precej močna (0,720).

Tabela 10: Izračun multiple korelacije

R	R²	Prilagojen R²	Standardna napaka
0,720 ^a	0,519	0,503	0,490326

Legenda:

^a Neodvisne spremenljivke: (Konstanta), INITIAL, LTA, DE, ROA, FOR, QUICK, OPIN, BIG 4, SUBS, CATA

Z F testom, predstavljenim v tabeli 11, testiramo statistično pomembnost regresijskega modela. Iz tabele 11 je razvidno, da je model statistično pomemben (F =33,936, p=0,000,), kar pomeni, da lahko test posplošimo na celotno populacijo, iz katere smo vzeli vzorec.

Tabela 11: Analiza variance (ANOVA)

	Vsota kvadratov	Df	Povprečje kvadratov	F	p-vrednost
Regresija	81,590	10	8,159	33,936	0,000 ^a
Ostanki	75,732	315	0,240		
Skupaj	157,322	325			

Legenda:

^a Neodvisne spremenljivke: (Konstanta), INITIAL, LTA, DE, ROA, FOR, QUICK, OPIN, BIG 4, SUBS, CATA

Tabela 12 predstavlja povzetek regresijske analize, ki smo ga poimenovali model 1, saj vključuje vse neodvisne spremenljivke, ki smo jih vključili v analizo. Iz modela 1 je razvidno, da na odvisno spremenljivko (LAF) statistično značilno vplivajo naslednje neodvisne spremenljivke: logaritmirana celotna sredstva opazovanih enot (LTA; $p=0,001$), število podružnic, ki so jih imele opazovane enote (SUBS; $p=0,004$), razmerje med kratkoročnimi sredstvi in celotnimi sredstvi opazovanih enot (CATA; $p=0,002$) in dejstvo, da opazovano enoto revidira revizijska družba iz skupine Big 4 (BIG 4; $p=0,001$). Ostale neodvisne spremenljivke (FOR, QUICK, DE, ROA, OPIN, INITIAL) nimajo statistično značilnega vpliva ($p>0,10$) na odvisno spremenljivko (LAF).

Tabela 12: Povzetek regresijske analize (model 1)

	Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	p-vrednost
	B	Std. Error	Beta		
(Konstanta)	-1,096	0,314		-3,493	0,001
LTA	0,321	0,027	0,596	11,694	0,000
SUBS	0,018	0,006	0,141	2,920	0,004
FOR	0,000	0,001	0,006	0,141	0,888
CATA	0,478	0,150	0,154	3,180	0,002
QUICK	-0,002	0,024	-0,003	-0,066	0,948
DE	0,039	0,216	0,008	0,179	0,858
ROA	-0,035	0,058	-0,024	-0,601	0,548
OPIN	0,162	0,101	0,066	1,609	0,109
BIG 4	0,209	0,061	0,151	3,418	0,001
INITIAL	-0,005	0,059	-0,003	-0,082	0,935

Legenda:

^a Odvisne spremenljivke: LAF

Z modelom 1 lahko hipotezo o nižanju cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji ovržemo, saj spremenljivka INITIAL ni statistično značilna.

V nadaljevanju smo izvedli postopek z izključevanjem posamezne spremenljivke iz regresijskega modela. Najprej smo iz modela izključili spremenljivi INITIAL in QUICK, saj sta imeli najvišjo p-vrednost. V model smo vključili preostale spremenljivke in postopek ponovili. Postopek smo ponavljali, dokler nismo dobili zadnjega regresijskega

modela, ki je predstavljen v tabeli 15 (tabel izključevanja spremenljivk nismo dodali v raziskavo).

V tabeli 13 je predstavljen povzetek zadnjega regresijskega modela, ki smo ga dobili s postopnim izključevanjem statistično nepomembnih spremenljivk. Dobili smo model s statistično pomembnimi spremenljivkami (LTA, SUBS, CATA, BIG 4). Iz tabele 13 je razvidno, da je multipla korelacija med prej omenjenimi štirimi spremenljivkami 71,7-odstotna, kar pomeni, da je odvisnost med njimi pozitivna in močna (0,717). Razvidno je, da vključene neodvisne spremenljivke (LTA, SUBS, CATA, BIG 4) v modelu pojasnjujejo 51,4 odstotkov variance odvisne spremenljivke, ostalih 48,6 odstotkov odvisne spremenljivke pa ostaja nepojasnjene oziroma lahko nanjo vplivajo drugi dejavniki, ki v modelu niso zajeti.

Tabela 13: Povzetek regresijskega modela s spremenljivkami, ki imajo statistično pomemben vpliv na LAF

R	R Kvadrat	Adjusted R Kvadrat	Std. Error of the Estimate
0,717a	0,514	0,508	0,488252

Legenda:

^a Neodvisne spremenljivke: (Konstanta), BIG 4, SUBS, CATA, LTA

Z ANOVO, ki je predstavljena v tabeli 14, testiramo statistično pomembnost regresijskega modela. Iz tabele 14 je razvidno, da je model, ki ima vključene samo statistično pomembne neodvisne spremenljivke, statistično pomemben ($p=0,000$, kar je manjše od $p=0,05$), kar pomeni, da lahko test posplošimo na celotno populacijo, iz katere smo vzeli vzorec.

Tabela 14: ANOVA

	Vsota kvadratov	df	Povprečje kvadratov	F	P-vrednost
Regresija	80,799	4	20,200	84,734	0,000a
Ostanki	76,523	321	0,238		
Skupaj	157,322	325			

Legenda:

^a Neodvisne spremenljivke: (Konstanta), BIG 4, SUBS, CATA, LTA

Tabela 15 prikazuje povzetek regresijske enačbe, ki smo ga poimenovali model 2, saj so vanj vključene le tiste neodvisne spremenljivke (LTA, SUBS, CATA, BIG 4), ki so imele statistično pomemben vpliv na neodvisno spremenljivko (LAF). Iz tega lahko sklepamo, da na ceno revizijske storitve vplivajo spremenljivke, kot so celotna sredstva opazovanih enot (LTA), število podružnic, ki so jih imele opazovane enote (SUBS), razmerje med kratkoročnimi sredstvi in celotnimi sredstvi opazovanih enot (CATA), in dejstvo, ali opazovano enoto revidira revizijska družba skupine BIG 4 (BIG 4).

Tabela 15: Povzetek regresijske analize (model 2)

	Nestandardizirani koeficienti		Standardizirani koeficienti	t	p-vrednost
	B	Std. Error	Beta		
(Konstanta)	-0,976	0,288		-3,385	0,001
LTA	0,314	0,026	0,582	11,983	0,000
SUBS	0,019	0,005	0,149	3,467	0,001
CATA	0,423	0,129	0,136	3,268	0,001
BIG 4	0,215	0,060	0,155	3,574	0,000

Legenda:

^a Odvisne spremenljivke: LAF

3.5 Povzetek ugotovitev analize

Z analizo smo ugotavljali vplive izbranih dejavnikov na cene revizijskih storitev gospodarskih družb v Sloveniji v obdobju od 2011 do 2013. Z analizo smo želeli ugotoviti, ali zamenjava revizorja vpliva na ceno začetne revizijske storitve v Sloveniji.

V prvem delu smo se analize lotili s pomočjo korelacijske matrike. Ugotovili smo, da obstaja velika in statistično pomembna povezava med spremenljivkama LAF in LTA (koeficient=0,667, p=0,000), kar pomeni, da na ceno revizijske storitve vplivajo celotna sredstva revidirane poslovne enote. Cena revizijskega posla se z večanjem celotnih sredstev revidirane opazovane enote večja. Na ceno revizije vplivajo tudi celotna sredstva, število podružnic ter število podružnic, ki jih ima naročnik revizije v tujini, razmerje med kratkoročnimi sredstvi in kratkoročnimi obveznostmi (dobra plačilna sposobnost) in podatek, ali revizijska družba spada v skupino Big 4 ali ne. S pomočjo korelacijske matrike smo hipotezo o nižanju cen začetnih revizijskih poslov ovrgli, saj povezava med

spremenljivkama LAF in INITIAL ni statistično pomembna ($p=0,611$). Hipotezo o nižanju cen začetnih revizijskih poslov sta s korelacijsko matriko preverjala tudi Abdul Wahab in Zain (2013), ki sta ugotovila, da obstaja negativna značilna povezava med spremenljivkama INITIAL in LAF ($-0,083$, $p<0,001$), kar pomeni, da sta lahko potrdila hipotezo o prisotnosti nižanja cen začetnih revizijskih poslov. Pozitivne povezave sta ugotovila tudi med neodvisnimi spremenljivkami LAF in LTA, ROA, OPIN, DEBT, LOSS, YE, QUICK.

Za testiranje hipoteze smo uporabili tudi T-test, s katerim smo ugotovili, da v ceni ni statistično pomembne razlike ($p>0,05$), in sicer med opazovanimi enotami, ki so zamenjale revizorja, in tistimi, ki ga niso, kar pomeni, da lahko tudi s tem testom hipotezo o nižanju cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji ovržemo. Ugotovili smo, da se razlike v povprečjih med spremenljivkami obeh skupin (skupine opazovanih enot, ki so zamenjala revizorja, in skupine opazovanih enot, ki revizorja niso zamenjala) pojavljajo, vendar te razlike niso statistično pomembne (p vrednost je višja od $0,05$). Tudi Turpen (1990) je v svoji raziskavi za preverjanje hipoteze uporabil T-test in ugotovil, da obstaja nižanje cen začetnih revizijskih poslov, kar je v nasprotju z našimi ugotovitvami. Prav to sta ugotovila Craswell in Francis (1999), ki sta s T-testom dokazala, da je nižanje cen prisotno (koeficient $-0,104$, $p<0,06$). Tudi Abdul Wahab in Zain (2013) sta opravila T-test za preverjanje hipoteze in ugotovila prisotnost nižanja cen začetnih revizijskih storitev (0 , $p<0,000$).

Pri analizi smo uporabili tudi regresijsko analizo, s katero smo testirali, kakšen vpliv imajo neodvisne spremenljivke (INITIAL, LTA, DE, ROA, FOR, QUICK, OPIN, BIG 4, SUBS, CATA) na odvisno (LAF). Pri tem smo iz regresijskega modela postopoma izključevali neodvisne spremenljivke glede na njihovo statistično pomembnost. S pomočjo regresijske analize v modelu 1 ovržemo hipotezo, da so cene revizijskih poslov pri naročnikih začetnih revizij nižje kot cene ponavljajočih se revizij. Ugotovili smo, da na ceno revizijske storitve vpliva velikost celotnih sredstev naročnika revizije, število podružnic, razmerje med kratkoročnimi sredstvi in celotnimi sredstvi naročnika, podatek, ali ima podjetje izgubo, in podatek, ali naročnika revidira revizijska družba, ki spada v skupino Big 4. Regresijski model, ki so ga uporabili Huang, Raghunanda in Rama (2009), kaže, da se pri naročnikih revizijskih družbah skupine Big 4 ne pojavlja nižanje cen začetnih revizijskih storitev v letu 2006, kar je skladno z našimi rezultati (INITIAL= $0,040$, $p<0,52$). Vendar so ugotovili, da so začetni popusti prisotni pri naročnikih revizije, katerih ne revidirajo podjetja skupine Big 4 (INITIAL= $-0,172$, $p<0,01$).

Torej lahko hipotezo o nižanju cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji ovržemo, saj v nobenem izmed treh preizkusov (korelacijska matrika, T-test, regresijski model) neodvisna spremenljivka INITIAL nima statistično pomembnega vpliva na odvisno spremenljivko LAF. Torej so nam različni statistični izračuni pokazali, da spremenljivki LAF in INITIAL nista med seboj povezani.

Glede na veliko število avtorjev, ki v svojih raziskavah poročajo o zniževanju cen začetnih revizijskih poslov, se pojavlja vprašanje, zakaj v Sloveniji takšno nižanje z našo raziskavo ni bilo ugotovljeno. V nadaljevanju navajamo dve razmišljanji v zvezi z ugotovljenim stanjem.

Prvič, glede na to, da so v Sloveniji cene revizijskih storitev med najnižjimi v Evropski uniji (kot je potrdila tudi raziskava Le Vourc'ha in Moranda), bi lahko sklepali, da revizijske družbe niso pripravljene skleniti dodatnih revizijskih poslov po cenah, ki bi bile še nižje od obstoječih. Da bi se izognili tveganju sankcij (odvzem dovoljenja za izvajanje storitev revidiranja, pogojni odvzem, opomin), morajo namreč pooblaščen revizorji izvesti revizijsko storitev v skladu z vso relevantno zakonodajo in revizijskimi standardi, kar povzroča revizijskim družbam visoke stroške, ki jih morajo s ceno storitve pokriti. Ob zelo nizkih cenah revizijskih storitev v Sloveniji je možnost nadaljnjega zniževanje cen vse manjša.

In drugič, številne obstoječe raziskave so bile izvedene v okoljih, kjer cene revizijskih storitev niso razkrite v letnih poročilih. Dye (1991) meni, da velika transparentnost, povezana z javno objavo cen revizijskih storitev, minimalizira pojav kvazi rent. Z vidika zaupanja uporabnikov revizijskih poročil je to zelo pozitivno, saj nizke cene začetnih revizijskih poslov in naknadno obračunavanje kvazi rent uporabniki zaznavajo kot pomanjkanje revizorjeve neodvisnosti. Ker morajo slovenske gospodarske družbe stroške revizijskih storitev obvezno razkriti v letnih poročilih, lahko na osnovi argumenta, ki ga je podal Dye, zaključimo, da zaradi velike transparentnosti (javna objava) in posledične odsotnosti bodočih kvazi rent revizorji ob pridobitvi novega revizijskega posla ne ponujajo začetnih diskontov.

SKLEP

Namen raziskave je bil ugotoviti, ali na slovenskem trgu revizijskih storitev obstaja nižanje cen začetnih revizijskih poslov, ker na trgu revizijskih storitev obstaja močna konkurenca revizijskih družb, ki na trgu tekmujejo predvsem s cenami revizijskih storitev. Vendar cene revizijskih storitev niso edini dejavnik, ki vpliva na naročnikovo odločitev o izbiri revizorja. Pri tem je pomembno omeniti tudi kakovost revizije, ki jo določen revizor opravi, saj je pomembno, da so računovodski izkazi realni. Prav tako na izbiro revizorja vpliva velikost revizijske družbe. Nekateri naročniki najraje izbirajo med večjimi revizijskimi družbami skupine Big 4, saj so prepričani, da bo revizija s strani revizijskih družb kakovostneje opravljena kot revizija manjših družb.

Pomembni so tudi dejavniki, ki vplivajo na odločitev naročnika o zamenjavi revizorja. Poglavitni razlog je lahko tudi cena, ki jo naročniku zaračunava obstoječi revizor, zato je pomembno, da revizijske družbe ves čas opravljanja revizije postavljajo svojim naročnikom konkurenčne cene revizije. Kot smo že omenili, je cena revizijske storitve za veliko naročnikov, ki se odločajo za zamenjavo oziroma izbiro nove revizijske družbe, eden izmed pomembnejših dejavnikov. Zato se revizijske družbe odločijo za nižanje cen začetnih revizijskih poslov, saj si na takšen način želijo pridobiti čim več novih naročnikov in obdržati obstoječe, pri tem pa je pomembno, kakšno ceno postavijo revizijska podjetja naročnikom. Nižanje cen sicer prvo leto revizije ne pokrije vseh stroškov revizije pri določenem naročniku, vendar želijo revizijske družbe s kvazi rentami, ki jih bodo zaračunavale svojim naročnikom v prihodnjih letih, pokriti izgube, ki so nastale prvo leto revizije,.

Pomembno je, da revizijske družbe z nižanjem cen začetnih revizijskih poslov ne ogrozijo kakovosti revizije s tem, da bi opravile slabši pregled poslovanja podjetja, ker s ceno revizije ne pokrijejo vseh svojih stroškov. Prav tako lahko pri nižanju cen začetnih revizijskih poslov nizke cene, ki jih postavijo revizijske družbe, ogrozijo revizorjevo neodvisnost, ker se revizorji bojijo, da jih bodo naročniki zamenjali zaradi mnenja, ki ga bodo izrekli.

Raziskave po svetu so pokazale, da je nižanje cen začetnih revizijskih poslov prisotno skoraj povsod po svetu.

Z lastno empirično raziskavo smo ugotovili, da na ceno revizijske storitve v Sloveniji vplivajo velikost naročnika revizije (izražena z vrednostjo celotnih sredstev naročnika revizije), kompleksnost naročnika (izražena s številom podružnic), naročnikovo tveganje

(izraženo s kratkoročnim koeficientom in s podatkom o tem, ali ima podjetje izgubo) ter velikost revizijske družbe (podatek o tem, ali naročnika revidira revizijska družba, ki spada v skupino Big 4).

Iz tega lahko sklepamo, da imajo večji naročniki višje cene revizijskih storitev. Enako velja za število podružnic, ki jih imajo naročniki revizije. Večje število podružnic pomeni večjo kompleksnost revidiranca in zato za revizijo računovodskih izkazov plačajo višjo ceno revizije. Tudi izbor revizijske družbe ima pomemben vpliv na postavitev cene revizijske storitve, saj je znano, da revizijske družbe skupine Big 4 postavljajo višje cene revizijskih storitev kot manjše revizijske družbe.

Z našo raziskavo ovržemo hipotezo o prisotnosti nižanja cen začetnih revizijskih poslov v Sloveniji v obdobju od 2011 do 2013, saj smo ugotovili, da nižanje cen začetnih revizijskih storitev v Sloveniji ni prisotno.

Dye (1991) meni, da velika transparentnost, povezana z javno objavo cen revizijskih storitev, minimalizira pojav kvazi rent. Z vidika zaupanja uporabnikov revizijskih poročil je to zelo pozitivno, saj nizke cene začetnih revizijskih poslov in naknadno obračunavanje kvazi rent uporabniki zaznavajo kot pomanjkanje revizorjeve neodvisnosti. Ker morajo slovenske gospodarske družbe stroške revizijskih storitev obvezno razkriti v letnih poročilih, lahko na osnovi argumenta, ki ga je podal Dye, zaključimo, da zaradi velike transparentnosti (javna objava) in posledične odsotnosti bodočih kvazi rent revizorji ob pridobitvi novega revizijskega posla ne ponujajo začetnih diskontov.

Kot omejitev raziskave lahko omenimo, da so neodvisne spremenljivke (cene revizijskih storitev) v času povezane, zato bi nam regresijska analiza dala še zanesljivejše rezultate, če bi bila izvedena s kompleksnejšo analizo (t.i. pooled regression).

LITERATURA IN VIRI

1. Abdul Wahab, E. A. & Zain, M. M. (2013). Audit fees during initial engagement in Malaysia. *Managerial Auditing Jorurnal*, 28(8), 735–754.
2. Agencija za javni nadzor nad revidiranjem. (2011). Letno poročilo Agencije za revidiranje za leto 2010. Najdeno 25. februarja 2015 na spletnem naslovu http://www.anr.si/f/docs/Porocanje_agencije/revidirano_LP_ANR_2010_24.2011.pdf
3. Al-Harshani, M. (2008). The pricing of audit services: evidence from Kuwait. *Managerial Auditing Journal*, 23(7), 685–696.
4. Anderson, T. & Zeghal, D. (1994). The pricing of audit services: further evidence from the Canadian market. *Accounting and Business Research*, 24(95), 195–207.
5. Beattie, V. & Fearnley, S. (1995). The importance of audit firm characteristics and the drivers of auditor change in UK listed companies. *Accounting and Business Research*, 25(100), 227–239.
6. Bolyai, B. (b. l.) The pricing of audit services: evidence from Romania. Najdeno 10. februarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.oeconomica.uab.ro/upload/lucrari/1020081/21.pdf>
7. Branson, J. & Breesch, D. (2004). Referral as a determining factor for changing auditors in the Belgian auditing market: An empirical study. *The International Journal of Accounting*, 39, 307–326.
8. Butterworth, S. & Houghton, K.A. (1995). Auditor switching: the pricing of audit services. *Journal of Business Finance & Accounting*, 22(3), 323–344.
9. Chadegani, A. A., Mohamed, Z. M. & Jari, A. (2011). The determinant factors of auditor switch among companies listed on Tehran stock exchange. *International Research Journal of Finance and Economics*, 80, 158–168.
10. Chow, C. W. & Rice, S. J. (1982). Qualified audit opinions and auditor switching. *The Accounting Review*, 57(2), 326–335.
11. Craswell, A. T. & Francis, J. R. (1999). Pricing initial audit engagements: a test of competing theories. *The Accounting Review*, 74(2), 201–216.
12. DeAngelo, L. E. (1981). Auditor independence, “low balling”, and disclosure regulation. *Journal of Accounting and Economics*, 3, 113–127.
13. Deis, R. D. & Giroux, G. (1996). The effect of auditor changes on audit fees, audit hour and audit quality. *Journal of Accounting and Public Policy*, 15(1), 55–76.
14. Dye, R. (1991). Informationally motivated auditor replacement. *Journal of Accounting and Economics*, 14 (4), 348–374.

15. Elliot, J. A., Ghosh, A. & Peltier, E. (2013). Pricing of risky initial audit engagements. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 32(4), 25–43.
16. Ettredge, M. & Greenberg, R. (1990). Determinants of fee cutting initial audit engagements. *Journal of Accounting Research*, 28(1), 198–210.
17. Gerrard, I., Houghton, K. & Woodliff, D. (1994). Audit fees: the effects of auditee, auditor and industry differences. *Managerial Auditing Journal*, 9(7), 3–11.
18. Ghosh, A. & Lustgarten, S. (2006). Pricing of initial audit engagements by large and small audit firms. *Contemporary Accounting Research*, 23(2), 333–368.
19. Hopkins, G. W. (2002). A New View of Statistics. Najdeno 14. julija 2015 na spletnem naslovu: <http://www.sportsci.org/resource/stats/>
20. Huang, H., Raghunandan, K. & Rama, D. (2009). Audit fees for initial engagements before and after SOX. *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 28(1), 171–190.
21. International Federation of Accountants. (2010). Kodeks etike za računovodske strokovnjake. Najdeno 19. februarja 2015 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/sites/default/files/rev-kodeks_etike_iesba.pdf
22. Johnson, L.A. (2001). An investigation of pricing behaviour in the municipal audit market. *Accounting Forum*, 25(1), 89–101.
23. Jubb, C. A., Houghton, K. A. & Butterworth, S. (1996). Audit fee determinants: the plural nature of risk. *Managerial Auditing Journal*, 11(3), 25–40.
24. Kallunki, J., Sahlström, P. & Zerni, M. (2007). Propensity to switch auditors and strictness of legal liability environment: the role of audit mispricing. *International journal of auditing*, 11(3), 165–185.
25. Komadina, D. (2014). *Analiza dejavnikov cen revizijskih storitev v Sloveniji* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
26. Le Vourc'h, J. & Morand, P. (2011, 9. november). Final report. Study on the effects of the implementation of the acquis on statutory audits of annual and consolidated accounts including the consequences on the audit market. *ESCP Europe*. Najdeno 12. maja 2015 na spletnem naslovu http://ec.europa.eu/internal_market/auditing/docs/studies/201111-study_en.pdf
27. Oxera (2006). Competition and Choice in the UK Audit Market. Najdeno 23. 1. 2015 na spletnem naslovu <https://www.frc.co.uk/FRC-Documents/FRC/Competition-and-Choice-in-the-UK-Audit-Market.pdf>
28. Pavlič, B. (2015). *Analiza cen revidiranja slovenskih nejavnih delniških družb* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
29. Peel, M. J. (2009). The pricing of initial audit engagements by Big 4 and leading Mid-tier auditors. *Accounting and Finance Section, Cardiff Business School, Cardiff University*, 1–37.

30. Pikelj, U. & Slapničar, S. (2015). Ali revizorji opozarjajo vlagatelje in banke na finančne težave? *Bančni vestnik*.
31. Rovan, J. (b. l.). *Vodnik po predavanjih MTRD* (zapiski predavanj). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
32. Salihović, A. (2014). *Koncentracija na trgu revizijskih storitev v Sloveniji* (magistrsko delo). Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
33. Sankaraguruswamy, S. & Whisenant, S. (2009) Pricing initial audit engagements: Empirical evidence following public disclosure of audit fees. *Social Science Research Network*, 1–31.
34. Simunic, D. (1980). The pricing of audit services: theory and evidence. *Journal of Accounting Research*, 18(1), 161–190.
35. Skitek, M. (2011). Cene začetnih revizijskih poslov. *Revizor: revija o reviziji*, 22(4), 7–25.
36. Slapničar, S. (b. l.). *Analiza računovodskih izkazov s kazalci* (gradivo s predavanj). 1–19. Ljubljana: Ekonomska fakulteta.
37. Slovenski inštitut za revizijo. (1994). Kodeks poklicne etike zunanjih revizorjev. Najdeno 20. novembra 2014 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/sites/default/files/rev-kodeks_poklicne_etike_zr.pdf
38. Slovenski inštitut za revizijo. (1994). Smernice za oblikovanje cen revizijskih storitev. Najdeno 19. februarja 2015 na spletnem naslovu http://www.si-revizija.si/sites/default/files/rev-smernice_cen-revizorji.pdf
39. Slovenski inštitut za revizijo. Najdeno 18. februarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.si-revizija.si/>
40. Stanley, J. (2011). Is the audit fee disclosure a leading indicator of clients` business risk? *Auditing: A Journal of Practice & Theory*, 30(3), 157–179.
41. Statistični urad Republike Slovenije. (b. l.). *Standardna klasifikacija dejavnosti 2008*. Najdeno 18. februarja 2015 na spletnem naslovu <http://www.stat.si/klasje/tabela.aspx?cvn=5531>
42. *The Sarbanes-Oxley Act*. Najdeno 1. aprila 2015 na spletnem naslovu <http://www.soxlaw.com/index.htm>
43. Weiner, J. (2012). Auditor size vs. audit quality: An analysis of auditor switches. Najdeno 18. marca 2015 na spletnem naslovu http://www.albany.edu/Weiner_Thesis.pdf
44. Zakon o revidiranju. *Uradni list RS* št. 65/08, 63/13 – ZS-K.
45. Zaman Groff, M., Trobec, D. & Igličar, D. (2015). Audit fees and the salience of financial crisis: evidence from Slovenia. *European Accounting Association*. 38th Annual Congress, Glasgow, UK, 28–30.